

Dr. MIHAJLO MITIĆ,
redovni profesor
Pravnog fakulteta u Nišu

BRAČNO PRAVO SR SRBIJE

(Bez pravnih posledica razvoda i brakorazvodnog postupka)

OPŠTE NAPOMENE

1. SR Srbija sastoji se iz dve Pokrajine (SAP Vojvodine i SAP Kosova) i užeg područja Srbije. S obzirom na ustavni položaj Pokrajina, u SR Srbiji prisutna su, u domenu porodičnog zakonodavstva, tri pravna područja. U okviru tih područja, nakon donošenja novih Ustava iz 1974. godine, primenjuje se jedan Republički i dva Pokrajinska zakona o braku. Prvi Zakon o braku na teritoriji SR Srbije, donela je Republika Srbija za svoje uže područje 30. decembra 1974. godine, SAP Kosovo za svoje područje 31. decembra 1974. godine, a SAP Vojvodina 20. februara 1975. godine. Vakacio legis Zakona o braku SR Srbije za njeni uže područje iznosi dva dana, tako da je Zakon stupio na snagu 1. januara 1975. godine. Isti period za upoznavanje Zakona o braku SAP Kosova iznosi jedan dan, te je Zakon stupio na snagu 1. januara 1975. godine — dakle, istog dana kada i Zakon o braku SR Srbije za njeno uže područje. Vakacio legis za Zakon o braku SAP Vojvodine iznosi 40 dana, tako da je Zakon stupio na snagu 1. aprila 1975. godine.

Nije teško primetiti da je vreme predviđeno za upoznavanje sa Zakonom o braku na užem području SR Srbije i području SAP Kosova, normirano veoma kratko, što je u očitoj nesrazmeri sa značajem zakona i njegovim mestom u našem pravnom sistemu. Ispoljena žurba u donošenju zakona i njegovoj primeni ne može se ničim opravdati. Na žalost, ovaj manir u radu zakonodavca postaje sve prisutniji sa malo izgleda da se takva praksa napusti. Nešto regularniji rok za upoznavanje zakona dat je jedino u Zakonu o braku SAP Vojvodine, što samo potvrđuje da je normalno postupanje ne samo poželjno, već i moguće.

2. Donošenje novog zakonodavstva o braku u SR Srbiji posledica je izvršenih ustavnih promena po kojima zakonodavstvo iz domena porodičnih odnosa spada u nadležnost Republike Srbije i njenih Pokrajina. Pre ovih ustavnih reformi na teritoriji SR Srbije zajedno sa njenim Pokrajinama, primenjivao se Savezni osnovni zakon o braku iz 1946. godine, čiji je regulativni domen obuhvatao celo područje SFR Jugoslavije. Savezni zakon o braku je dobrim delom poslužio kao osnov za izradu Republičkog i Pokrajinskih zakona o braku na teritoriji SR Srbije. Imajući u vidu tu činjenicu, u ovom napisu, u kome želimo da komparativno i kritički prikažemo najbitnije karakteristike novog

Republičkog i Pokrajinskog zakonodavstva o braku koje je u primeni na području SR Srbije, neće biti reči o onim institutima bračnog prava koji su preuzeti iz ranijeg Saveznog zakona o braku. Polazimo od toga da su oni poznati, te da nije neophodno da se na njima posebno zadržavamo.

Isto tako, zbog ograničenosti prostora, ovom prilikom neće biti reči o pravnim posledicama razvoda i brakorazvodnom postupku koji su prisutni u Zakonu o braku SR Srbije i Pokrajinskom zakonodavstvu o braku.

I. PRAVNA TEHNIKA, SISTEMATIKA I TERMINOLOGIJA

Zakon o braku SR Srbije, kao i zakonodavstvo o braku Pokrajina tretiraju istu problematiku vezanu za pojam braka, uslove za sklanjanje braka, lične i imovinske odnose bračnih drugova, pretpostavke za nepunovažnost braka, razvod braka, pravne posledice razvoda, brakorazvodnu proceduru i vanbračne odnose. Iako razmatraju i regulišu iste pravne institute iz domena bračnog prava, ova zakonodavstva se služe različitom metodom u korišćenju pravne tehnike, u primeni kodeksne sistematike i upotrebi stručne terminologije.

1. Ako pođemo od kvantitativnog pristupa zakonodavstvima koja razmatramo, onda se može konstatovati da Zakon o braku SAP Kosova ima najmanji broj zakonskih članova (ukupno 92), a Zakon o braku SR Srbije najveći broj (ukupno 105). Zakon o braku SAP Vojvodine u ovom pogledu zauzima srednje stanovište služeći se cifrom od 96 zakonskih članova. Ovaj broj članova bio je daleko manji u Nacrtu zakona o braku SR Srbije (ukupno 87) i poslednjoj verziji Saveznog zakona o braku (ukupno 85). Porast kvantitativne dimenzije Republičkog i Pokrajinskog zakonodavstva o braku posledica je inkorporiranja ranijeg posebnog Republičkog zakona o imovinskim odnosima bračnih drugova SR Srbije sa svojih 16 članova u tekst Republičkog i Pokrajinskog zakona o braku koji se odnosi na odeljak o pravima i dužnostima bračnih drugova (SR Srbija, SAP Kosovo), odnosno o imovinskim odnosima bračnih drugova (SAP Vojvodina). Uvećan broj zakonskih članova posledica je i veoma detaljne razrade brakorazvodne procedure, što nije bio slučaj u ranijem Saveznom zakonu o braku. Nakon donošenja Zakona o parničnom postupku, odredbe o postupku u brakorazvodnim sporovima koje su bile prisutne u Osnovnom zakonu o braku, prenete su u Zakon o parničnom postupku i to u njegov odeljak o posebnim postupcima. Na ovaj način, zahtev da se procesne odredbe sistematski odvoje od pravnih normi materijalne prirode, bio je prihvaćen. Savezni zakon o braku zadržao je samo odredbe procesnog karaktera koje su imale izuzetno osobene i specifične dimenzije kao što je slučaj sa podnošenjem tužbe za razvod braka od strane staratelja umno obolelog ili nesposobnog za rasuđivanje bračnog druga, i sa slučajem ulaganja protivtužbe za razvod braka povodom brakorazvodnog uzroka preljube, zbog koga se, usled oproštaja ili proteka roka, tužba za razvod braka ne može podneti.

Svojevremeno bilo je opravdanih primedbi da razlozi doslednosti nalažu da se i ove procesne odredbe prenesu u Zakon o parničnom

postupku. Zbog toga, postupak zakogodavca SR Srbije i njenih Pokrajina, kojim su masovno uvećane procesne odredbe u zakonodavstvu o braku, zaslužuje posebnu kritičku ocenu. Potreba za sinhronizovanjem zakonskih tekstova je imperativan zahtev koji mora biti respektovan u svakom pravnom sistemu pa i našem. Činjenica da različite komisije pripremaju različite zakonske tekstove ne predstavlja prihvatljivo objašnjenje za parcijalno, nesređeno i gotovo kampanjsko prilaženje izradi zakonskih tekstova. Rad na novom Zakonu o parničnom postupku ne može zaostajati za radom na ostalim zakonskim propisima, tako da jedna komisija ne oseća potrebu da uskladije svoj rad sa delatnošću druge komisije. Ovakav površan, nesinhronizovan, nekompleksan i u celini nesistematičan pristup izradi zakonskih propisa, neminovno mora dovesti do izvesne nepreglednosti zakonskih tekstova, njihovog dupliranja, neusklađenosti pa i protivurečnosti, a što objektivno izaziva neželjenu potrebu za čestim izmenama i dopunama već donetih zakona.

2. Za razliku od ranijeg Saveznog zakona o braku, Republički i Pokrajinski zakoni o braku ne sadrže odredbe o bračnom pravu sa elementom inostranosti. Ovakav postupak rezultat je opravdanog stava da norme Međunarodnog privatnog prava treba kodifikovati u posebnom zakonu. Ovo utoliko pre, što je preovladalo mišljenje da i norme o unutrašnjem sukobu zakona u domenu građanskog, statusnog, porodičnog i naslednog prava treba kodifikovati u izdvojenom zakonskom tekstu. Ovakvim postupkom postiže se bolja sistematika, veća preglednost propisa, kao i veća preciznost u određivanju predmeta svakog normativnog akta.

3. Raspored unutrašnje građe zakonskih propisa koje razmatramo nije jednak. Naime, broj odeljaka je različit u zakonodavstvu o braku SR Srbije i njenih Pokrajina. Najveći broj odeljaka sadrži Zakon o braku SAP Vojvodine (ukupno 8), a zakon o braku SR Srbije i SAP Kosova nešto manje (ukupno 6). Raniji Savezni zakon o braku imao je sedam odeljaka od kojih je jedan bio posvećen odredbama o bračnom pravu sa elementom inostranosti. Ako se izostavi odeljak o normama Međunarodnog privatnog prava, onda Zakon o braku SR Srbije i SAP Kosova prihvataju broj odeljaka iz ranijeg Saveznog zakona o braku. Isti broj odeljaka imao je poslednji Nacrt zakona o braku SR Srbije.

Zakon o braku SAP Vojvodine ima dva odeljka više, jer imovinske odnose bračnih drugova tretira u posebnom odeljku, a uvodne odredbe od svega dva zakonska člana, kao prvi odeljak. Iako je unutrašnja sistematika zakonske građe posledica i afiniteta zakonodavca, po sebi se nameće pitanje: da li je neophodno uvodne odredbe od svega dva člana grupisati u poseban odeljak?

4. Zakon o braku SR Srbije, kao i bračno zakonodavstvo njenih Pokrajina, služe se različitom terminologijom prilikom označavanja početnih odredaba koje uvode u sadržaj zakonskog teksta. Tako te odredbe Zakon o braku SAP Vojvodine naziva: »Uvodne odredbe«; Zakon o braku SR Srbije: »Opšte odredbe«; a Zakon o braku SAP Kosova: »Osnovne odredbe«. Za ove preliminarne propise raniji Savezni Zakon o braku koristio je kratak izraz: »Uvod«. Istim terminom služi se i poslednji Nacrt zakona o braku SR Srbije.

5. Sistematika propisa u Zakonu o braku SR Srbije, SAP Kosova i SAP Vojvodine, zasniva se na nešto novim, a u nečemu i na sasvim drugčijim principima od onih na kojima se zasniva sistematizacija Sa-veznog zakona o braku.

Tako, bivši Osnovni zakon o braku u glavi prvoj grupiše odredbe o pravima i dužnostima bračnih drugova, a u glavi drugoj, norme o uslovima za zaključenje braka. Međutim, Zakon o braku SR Srbije i SAP Kosova, kao i poslednji Nacrt zakona o braku SR Srbije, u glavi prvoj sadrže propise o uslovima za sklapanje braka, a u glavi trećoj odredbe o pravima i dužnostima bračnih drugova.

Zakon o braku SAP Vojvodine, na prvi pogled, kao da se u pогledu metode sređivanja normi, koristi koncepcijom Osnovnog zakona o braku. Naime, u Zakonu o braku SAP Vojvodine prvo se izlažu odredbe o pravima i dužnostima bračnih drugova, a zatim norme o uslovima za zaključenje braka. Međutim, Zakon o braku SAP Vojvodine zasniva se na sistematizaciji koja se suštinski razlikuje od one koja je prihvачena u bivšem Osnovnom zakonu o braku, i od sistematike kojom se služi Zakon o braku SR Srbije i SAP Kosova. Tako je glava druga Zakona o braku SAP Vojvodine, za razliku od sistematike Osnovnog zakona o braku i Zakonu o braku SR Srbije i SAP Kosova, podeljena, po onome što obuhvata, sa glavom petom tog zakona. Naime, u glavi drugoj Zakona o braku SAP Vojvodine prisutne su odredbe o pravima i dužnostima bračnih drugova, a u glavi petoj, norme o imovinskim odnosima bračnih drugova. Na prvi pogled čini se da je zakonodavac SAP Vojvodine htio da odvoji prava i dužnosti bračnih drugova čisto lične prirode, od onih prava i dužnosti koja imaju imovinski karakter, odnosno lični karakter imovinskog sadržaja. Međutim, ako je na tome insistirao, onda zakonodavac SAP Vojvodine nije bio dosledan, jer se u glavi drugoj nalaze norme o zajedničkoj imovini bračnih drugova, a bilo bi normalnije da se te odredbe nalaze u sastavu glave pete koja tretira imovinske odnose bračnih drugova.

S druge strane, imovinski odnosi bračnih drugova ulaze u sastav prava i dužnosti bračnih drugova, te je onda logičnije da ti odnosi budu regulisani u sklopu glave druge koja je posvećena pravima i dužnostima bračnih drugova.

Zbog toga se čini da je sistematika Zakona o braku SR Srbije i SAP Kosova, kao i ranije važećeg Osnovnog zakona o braku, kad je reč o koncepciji koncentracije svih prava i dužnosti bračnih drugova u okviru jedne glave — prihvatljivija, jer je preglednija, preciznija i doslednija u svojoj zamisli.

6. Prema ustavnim odredbama SR Srbije, kao i ustavnim normama SAP Kosova i SAP Vojvodine, Zakon o braku SR Srbije (njeno uže područje) sadrži osnovne principe i načela koja su zajednička za sva tri pravna područja koja su prisutna na teritoriji SR Srbije. Polazeći od ovih ustavnih postavki, zakonodavac SAP Kosova je smatrao da u svom Zakonu o braku ne treba da uñese te zajedničke odredbe. Nasuprot ovom stanovištu, zakonodavac SAP Vojvodine uneo je u svoj tekst Zakona o braku i te zajedničke odredbe koje su formulisane u Zakonu o braku SR Srbije. Zakonodavac SAP Kosova je verovatno smatrao da unošenje tih zajedničkih odredbi predstavlja zakonsku tautolo-

giju koja je u suprotnosti sa kriterijem pravne preciznosti, zatim odnosom višeg i nižeg propisa, i najzad, sa osnovnim estetskim zahtevima zakonodavne stilistike. Zbog ovakvog postupka zakonodavca, Zakon o braku SAP Kosova ne predstavlja samostalan, završen, kompletan kodeks propisa o bračnim odnosima, čime je svoju neposrednu primenu doveo u zavisnost od posrednog korišćenja i samog teksta Zakona o braku SR Srbije. Zakonodavac SAP Vojvodine nije tako postupio, pa se Zakon o braku SAP Vojvodine pojavljuje kao celovit i savršeniji propis.

Mislimo da se smisao ustavnih odredbi o osnovnim bračnim načelima ne sastoji u tome da se Pokrajinski zakon o braku, s obzirom na zajedničke odredbe koje sadrži Zakon o braku SR Srbije, treba da pojave, u sklopu pravnog sistema Pokrajine, kao zakonodavni fragmeneti. Zahtev za poštovanjem jedinstvenih opštih interesa u domenu bračnih odnosa na celoj teritoriji SR Srbije u čiji okvir su uključene i njene Pokrajine, izražen je samo u neophodnosti prisutne sadržajne podudarnosti propisa koji se odnose na tačno određenu sferu bračnih institucija, a ne i na potrebu subordiniranog izvođenja Pokrajinskog zakona o braku iz Republičkog zakona iste sadržine. Zakonodavac SAP Vojvodine je, pa našem mišljenju, bolje osetio i razumeo smisao ovih zajedničkih normi, pa je prilikom izrade svog Zakona o braku prezentirao, bar što se tiče zakonodavne tehnike, jedan bolji i za praksu upotrebljiviji zakonski tekst. Ovo utoliko više, što zakonodavac SAP Kosova nije bio dosledan u provođenju svoje koncepcije, jer je u jednom slučaju odstupio od nje prihvatajući zakonski tekst iz Zakona o braku SR Srbije koji ima jedinstvenu primenu (čl. 70 st. 1). To je slučaj sa normom koja se odnosi na sudsku odluku o čuvanju, vaspitanju i izdržavanju dece nakon razvoda braka (čl. 59 st. 1).

7. Između Zakona o braku SR Srbije i Pokrajinskih zakona o braku, prisutna je razlika u metodologiji izrade pravnih propisa, kao i u normativnoj obradi pojedinih pravnih instituta. Tako, n. pr. Zakon o braku SR Srbije, kao i Zakon o braku SAP Kosova, obrađuju ustanovu izdržavanja bračnih drugova nakon razvoda braka u jednom zakonskom propisu (čl. 72, odnosno, čl. 60) kreirajući ga u izrazito razuđenom vidu od sedam stavova (SR Srbija), odnosno šest stavova (SAP Kosovo). Međutim, Zakon o braku SAP Vojvodine isti ovaj institut normira u sedam posebnih zakonskih propisa (od čl. 63 do čl. 69). Raniji Savezni zakon o braku, čiji je propis o izdržavanju bračnih drugova nakon razvoda braka bio daleko kraći bez tendencije za dubljim i širim razrađivanjem ovog instituta, tretira ustanovu izdržavanja, kao i Zakon o braku SR Srbije i SAP Kosova, samo u jednom zakonskom članu.

Ne osporavajući vrednost koncepcije pravnotehničke prirode koju primenjuje Zakon o braku SAP Vojvodine, čini nam se da je metod koji insistira na koncepciji jednog instituta u okvir jednog normativnog člana, a koji praktikuje Zakon o braku SR Srbije i SAP Kosova, pogodniji za primenu propisa i da je bliži zahtevima jedne preglednije, sažetije (dakle, ne i rasplinute) unutrašnje pravne sistematike.

8. Između zakonskih tekstova koje razmatramo, prisutna je izvesna razlika i u korišćenju zakonske terminologije.

Tako, Zakon o braku SR Srbije i SAP Kosova, prilikom formulacije pojedinih bračnih smetnji koriste izraz: »Ne može zaključiti brak«; a Zakon o braku SAP Vojvodine termin: »Nije dozvoljeno zaključenje braka«.

Zakon o braku SR Srbije i SAP Vojvodine, označavaju osobe koje ne mogu zaključiti brak usled svoje psihičke obolelosti: »Duševno bolesnim licima«; a Zakon o braku SAP Kosova, te iste osobe naziva: »Umobilnim licima«.

Zakon o braku SAP Vojvodine i SAP Kosova, nazivaju odvojenu imovinu bračnih drugova: »Posebna imovina«; a Zakon o braku SR Srbije: »Sopstvena imovina«. Termin »sopstvena imovina« prisutan je u poslednjem Nacrtu zakona o braku SR Srbije, a preuzet je iz čl. 7 ranijeg Saveznog zakona o braku. Termin »sopstvena imovina«, koji upotrebljava Zakon o braku SR Srbije čini nam se manje adekvatnim od izraza: »posebna imovina« kojim se služi Pokrajinsko zakonodavstvo o braku. Pravno posmatrano imovina je širi pojam od svojine, jer svojinska prava ulaze u sastav imovine jednog lica zajedno sa ostalim imovinskim pravima te osobe (obligacionim, ličnim imovinskim pravima, a po nekim mišljenjima i stambenim pravom). Izraz sopstvenik u našem jeziku je mnogo bliži pojmu vlasnik, nego širokom izrazu: titular imovinskih prava. Zbog toga, upotreba reči »sopstvena imovina« nosi u sebi potencijalnu težnju da se imovina identificuje sa predmetom povodom koga nastaje svojinsko pravo. Međutim, predmet prava svojine, koji ulazi u sastav imovinske mase, nije identičan sa pojmom imovine kao skupom različitih prava i obaveza. U tom smislu ne može se biti sopstvenik imovine, jer imovina sadrži u sebi i pravnu kategoriju sopstvenosti. Zbog toga, ako se već ne upotrebljava izraz: »Imovina bračnog druga«, i »Zajednička imovina bračnih drugova«, daleko je prikladnije i pravno preciznije (da ne kažemo jasnije) upotreba termina »posebna« od »sopstvena« imovina.

Zakon o braku SR Srbije, kao i raniji Savezni zakon o braku, podvlači da brak ne mogu zaključiti krvni srodnici po ocu ili »materi«. Povodom istih ovih odredaba, Zakon o braku SAP Vojvodine i SAP Kosova, upotrebljavaju umesto izraza »po materi«, termin »po majci«. Iako oba izraza nisu jezički nepravilna, čini nam se da je daleko prijatnija i melodioznijsa upotreba izraza »po majci«, nego »po materi«.

Zakon o braku SAP Vojvodine i SAP Kosova, konzektventno insistiraju na izostavljanju termina »verenici« za označavanje lica koja žele da zaključe brak. Ova dva zakona te osobe nazivaju: »Budući bračni drugovi«. Međutim, Zakon o braku SR Srbije, naslanjajući se u ovom pogledu na raniji Savezni zakon o braku i svoj poslednji Nacrt, uporno koristi izraz: »Verenici«. Naravno, i verenici su budući bračni drugovi, a s druge strane, verenički odnos ne mora dovesti do braka kao što do braka ne mora dovesti ni odnos budućih bračnih drugova. Zbog toga, između ovih termina nema na prvi pogled suštinske razlike. Pa ipak čini nam se da izostavljanje termina »verenici« nije sasvim umesno ako naše pravo, prema interpretaciji sudske prakse, daje veridbi određeno pravno dejstvo. S druge strane, Zakon o braku SAP Vojvodine uvodi

jedan poseban (ublaženi) oblik veridbe bez obzira što je izričito tako ne naziva, te je izostavljanje termina »verenici« bar za ovaj zakon u najmanju ruku diskutabilno.

I na kraju ovog odeljka, valja istaći, da prilikom formulacije bračne smetnje nedostatka volje, Zakon o braku SR Srbije i SAP Kosova, kao i raniji Savezni zakon o braku, koriste izraz »ženik« i »nevesta« za označavanje verenika, odnosno budućih bračnih drugova. Međutim, ovaj u svemu prevaziđen i u izvesnom smislu arhaičan izraz napušta Zakon o braku SAP Vojvodine.

II. ODNOS REPUBLIČKOG I POKRAJINSKOG ZAKONODAVSTVA O BRAKU

1. Prema Ustavu SR Srbije (čl. 300 st. 1 tač. 5) i Pokrajinskim ustavima, SR Srbija svojim Zakonom o braku, koji se prevashodno **primjenjuje na njenom užem području**, određuje osnovna načela o braku i bračnim odnosima. Ta osnovna načela jedinstveno se primjenjuju na sva tri pravna područja koja su prisutna na teritoriji SR Srbije. Značaj braka i bračnih odnosa sa stanovišta društvenih interesa i potreba bračnih drugova je izuzetan, pa se smatra da ta osnovna načela u okviru jedne Republike moraju imati jedinstvenu primenu. To jedinstvo pravnog područja ostale Republike obezbeđuju ustavnopravnom unitarnošću svojih normi koja nije prisutna u SR Srbiji s obzirom na ustavopravni položaj Pokrajina. Zbog toga se u SR Srbiji insistira na neophodnom respektovanju nužnih različitosti koje su istorijski određene, uz poštovanje tačno označenih zajedničkih interesa koji ne samo da simbolizuju, već i efektivno izražavaju pravno i političko jedinstvo SR Srbije i njenih Pokrajina.

Prema Zakonu o braku SR Srbije (čl. 104), ta osnovna načela, koja su zajednička, odnose se na određivanje:

a) *Pojma braka*; (Brak predstavlja zakonom uređenu zajednicu života muškarca i žene, što znači: da brak mogu zaključiti samo osobe različitog pola; da brak predstavlja zajednicu života muškarca i žene; i da je ta zajednica nastala pod određenim materijalnim i formalnim pretpostavkama koje su određene zakonom).

b) *Uslova za postojanje i punovažnost braka*; (Da bi brak pravno postojao zahteva se prisustvo: različitosti polova bračnih drugova; da postoji saglasna volja bračnih drugova za zasnivanje bračne zajednice, — da je volja izjavljena, da je podudarna po svom sadržaju, da je lično data, i da nije modificirana uslovom i rokom; i da je brak zaključen u zakonom predviđenoj formi. Da bi brak koji postoji bio punovažan neophodno je prisustvo: jednog afirmativnog zahteva izraženog u sklapanju braka radi zasnivanja zajednice života bračnih drugova; i jedne negativne kategorije izražene u odsustvu bračnih smetnji za sklapanje braka. Bračne smetnje su razlog za ništavost braka i ta činjenica ulazi u sastav jedinstvenih normi. Međutim, vrste i broj bračnih smetnji koje čine brak ništavim, nisu određene normama koje imaju jedinstven karakter, sem smetnje bračnosti s obzirom da monogamija proizlazi iz same koncepцијe o pojmu braka).

c) *Dejstva poništenog braka na status dece;* (Deca rođena u poništenom braku uvek imaju status bračne dece. Savesnost ili odsustvo savesnosti roditelja prilikom zaključenja ništavog braka, nisu od uticaja na određivanje pravnog položaja dece koja su rođena u takvom braku. Time je za naše pravo bez značaja i konstrukcija kanonskog prava o putativnom braku).

d) *Prava i dužnosti bračnih drugova;* (Ta prava i dužnosti su veoma različita i kreću se od čisto ličnih prava kao što su: obaveza vernoštiti, moralnog pomaganja, izbora rada i zanimanja, vođenja zajedničkog života, izbora domicila i prezimena; preko ličnih prava imovinskog sadržaja kao što su: alimentaciona prava bez određivanja prepostavki za gubitak tog prava, i obaveza izdržavanja porodice; do čisto imovinskih prava i obaveza u koja spadaju: određivanje pravnog položaja bračnih drugova povodom posebne i zajedničke imovine, i ograničenja u domenu ugovornog imovinskog režima, ali ne i odgovornosti za obaveze koje nastaju zadovoljavanjem tekućih potreba bračne zajednice, u pogledu odgovornosti bračnih drugova zajedničke odredbe se odnose na utvrđivanje neodgovornosti bračnog druga za obaveze koje je njegov bračni drug imao pre stupanja u brak i koje je zasnovao nakon sklapanja braka za svoje lične potrebe).

e) *Načina prestanka braka;* (Brak koji je punovažan prestaje prirodnim i pravnim putem. U prvom slučaju brak prestaje smrću bračnog druga, a u drugom slučaju — proglašenjem nestalog bračnog druga umrlim i razvodom Međutim, ako je razvod zajednički (jedinstven) način za prestanak braka, pojedini brakorazvodni uzroci ne moraju biti istovetni u Republičkom i Pokrajinskom zakonodavstvu. Pojedini brakorazvodni uzroci ne izjednačavaju se sa pojmom razvoda. Razvod je daleko širi i odvojen pojam od uzroka zbog kojih se brak može razvesti).

f) *Dejstva razvoda na čuvanje, vaspitanje i izdržavanje dece sa kriterijem za odmeravanje i promenu visine izdržavanja;* (Presuda o razvodu braka, ako su u braku rođena deca, mora da sadrži i odluku o njihovom smeštaju (zbrinjavanju) nakon prestanka braka razvodom. Odluka se donosi ex officio i tiče se kompleksnog tretmana položaja dece — njihovog čuvanja, vaspitanja i izdržavanja. Međutim, konkretna odluka o tome kome će se roditelju deca dodeliti (kriterijumi za tu odluku), kao i način vršenja roditeljskog prava od strane roditelja kod koga se deca ne nalaze, ne ulazi u sklop jedinstvenih normi koje se jednoobrazno primenjuju na celoj teritoriji SR Srbije; s druge strane, kriterijumi za određivanje visine izdržavanja imaju karakter zajedničkih normi zajedno sa mogućnošću da se zahteva promena sudske odluke kako bi se iznos izdržavanja uskladio sa promenjenim materijalnim prilikama).

2. Ako se bliže sagledaju i uporede zajedničke odredbe koje su na osnovu ustavnih normi date u Zakonu o braku SR Srbije, sa odgovarajućim odredbama Zakona o braku SAP Kosova i SAP Vojvodine, onda se može konstatovati da je između Zakona o braku SR Srbije i Zakona o braku SAP Kosova ostvareno jedinstvo (jednoobraznost) normi koje se odnose na osnovne principe i postavke braka i bračnih odnosa uopšte. Zakon o braku SAP Kosova, sem u jednom slučaju, (odлука o deci nakon razvoda braka), prečutno akceptira, što znači da izri-

čito ne normira (sem opet u istom slučaju) one principe i načela bračnog prava koja se jedinstveno primenjuju na celoj teritoriji SR Srbije. Ovaj specifičan pristup Zakona o braku SAP Kosova jedinstvenim normama koje su prisutne u Zakonu o braku SR Srbije, isključuje mogućnost pojave kolizije između ova dva zakonska teksta, a preko nje i moguće neustavnosti izvesnih odredaba Zakona o braku SAP Kosova.

Međutim, ovakav zaključak, u njegovoj celini, ne može se izvesti ako se u ovom domenu obavi upoređivanje pojedinih tekstova Zakona o braku SR Srbije i Zakona o braku SAP Vojvodine. Tako, prema Zakonu o braku SR Srbije uslovi za postojanje i punovažnost braka ulaze u sastav onih principa koji su zajednički za Republiku Srbiju i njene Pokrajine. U čl. 104 Zakona o braku SR Srbije ističe se, pored ostalog, da se odredba čl. 3 toga zakona jedinstveno primenjuje »na celoj teritoriji Republike u smislu čl. 300 st. 1 tač. 5 Ustava Socijalističke Republike Srbije«. Ako pogledamo odredbu čl. 3 Zakona o braku SR Srbije, onda možemo konstatovati da je njen sadržaj ovako formulisan:

»Za postojanje braka potrebno je da su dva lica različitog pola izjavila pred nadležnim organom saglasnost da stupe u brak.«

Iz ove zakonske formulacije nije teško izvući zaključak da Zakon o braku SR Srbije prihvata koncepciju o postojećem, odnosno nepostojećem braku koja je bila prisutna i u ranijem Saveznom zakonu o braku, i da insistira da ta koncepcija bude jedinstveno prihvaćena na celoj teritoriji SR Srbije. Ovu koncepciju, kao zajedničku, prihvata Zakon o braku SAP Kosova, što, međutim, ne čini i Zakon o braku SAP Vojvodine. Naime, Zakon o braku SAP Vojvodine ne prihvata koncepciju o postojećem, odnosno nepostojećem braku, već u okviru nepunovažnih brakova akceptira samo oblik ništavog braka. Po tom zakonu, brak koji se smatra nepostojećim, može biti samo ništav (čl. 31 u vezi čl. 8). Ovakav zaključak izvodi se iz čl. 8 Zakona o braku SAP Vojvodine, koji je ovako formulisan:

»Brak je zaključen kada dva lica različitog pola izjave pred nadležnim organom saglasnost da stupe u brak.«

Kada se ovaj propis čl. 8 Zakona o braku SAP Vojvodine, uporedi sa citiranim čl. 3 Zakona o braku SR Srbije, onda se može primetiti da su te dve odredbe identične u svom sadržaju, sem u bitnom početnom delu. Naime, čl. 3 Zakona o braku insistira na formulaciji:

»Za postojanje (podvukao M. M.) braka potrebljeno je...«

Ovaj početni deo iz formulacije čl. 3 Zakona o braku SR Srbije, Zakon o braku SAP Vojvodine odbacuje iako čl. 3 predstavlja normu jedinstvenog karaktera koja se primenjuje, preko Zakona o braku SAP Vojvodine, na teritoriji te Pokrajine. Drugim rečima, u čl. 3 je jasno izraženo prisustvo koncepcije o postojećem braku, a Zakon o braku SAP Vojvodine tu koncepciju, koja je zajednička, ne prihvata, čime izražava svoju neusaglašenost sa zajedničkim odredbama Zakona o braku SR Srbije.

Rasprava o daljoj opravdanosti teorije o nepostojećem braku još je prisutna u pravnoj nauci, i mnoga zakonodavstva ovu koncepciju napuštaju (u našem Republičkom zakonodavstvu to je slučaj sa Zakonom o braku SR Makedonije). Međutim, ostaje izvan svake sumnje da je teorijsko razmatranje o opravdanosti daljeg prisustva nepostojećih brakova jedno naučno zanimljivo pitanje, ali da je u konkretnom slučaju zakonodavac SAP Vojvodine bio dužan da praktično prihvati koncepciju o nepostojećem braku nezavisno od toga kakav je njegov stav o vrednosti te koncepcije, jer to nalaže ustavne odredbe SR Srbije, pa i odredbe samog ustava SAP Vojvodine. Zbog toga se ovakvim postupanjem nameće pitanje o potrebi ocene ustavnosti Zakona o braku SAP Vojvodine u njegovom delu kojim negira zajedničku koncepciju o nepostojećem braku.

Na prvi pogled moglo bi izgledati da odredbe o nevažnosti braka u Zakonu o braku SR Srbije, u čijem sastavu se nalaze pretpostavke koje šine brak nepostojećim i ništavim, nemaju karakter jedinstvenih normi, jer to nije izričito istaknuto u čl. 104 Zakona o braku SR Srbije. Međutim, ta prividnost se brzo uklanja ako se pogleda na sadržaj norme čl. 24 st. 1 Zakona o braku SR Srbije, u kojoj se ističe da:

»Brak pri čijem sklapanju nisu bili ispunjeni uslovi za postojanje braka smatra se da nije ni postojao (čl. 3)«.

Prema tome, čl. 24 st. 1 Zakona o braku SR Srbije izričito upućuje na svoj čl. 3 u kome je data definicija postojećeg, pa time i nepostojećeg braka, a koja je odredba zajednička i za Pokrajinske zakone o braku. Da Zakon o braku SAP Vojvodine decidirano ne prihvata koncepciju o postojećem braku vidi se i po tome što akceptira sve zajedničke odredbe iz Zakona o braku SR Srbije i izrično ih normira sem čl. 3 u kome su date pretpostavke za postojanje braka i u kome se posebno podvlači prisustvo (čak i terminološki) instituta postojećeg braka. Osim toga, u svojim Prelaznim i završnim odredbama (čl. 92), Zakon o braku SAP Vojvodine reguliše dejstva ranije nepostojećih brakova i to ne prema svojim odredbama koje ga negiraju, već prema ranije važećim propisima koji su taj oblik nevažećeg braka prihvatili (posebno OZB). U tom smislu treba primetiti da se uslovi za punovažnost braka ne mogu identifikovati sa pretpostavkama za postojanje braka ako Zakon o braku SR Srbije izričito insistira na koncepciji o postojećem braku. Zbog toga, mislimo, da Zakon o braku SAP Vojvodine, koji je ostao bez koncepcije o postojećem braku treba u tom pogledu zakonskom novelom dopuniti.

Drugi problem koji je prisutan u domenu usklađivanja Zakona o braku SR Srbije i njenih Pokrajina, kad je reč o zajedničkim odredbama, odnosi se na odsustvo norme u Zakonu o braku SAP Vojvodine koja reguliše sadržaj odluke suda o razvodu braka u pogledu čuvanja, vaspitanja i izdržavanja dece, i koja određuje kriterijume za odmeravanje visine dosuđenog izdržavanja sa pretpostavkama za promenu te odluke kako bi se iznos dosuđenog izdržavanja uskladio sa promenjenim materijalnim prilikama. Te odredbe koje su prisutne u čl. 70 st. 1 i čl. 71 st. 1 Republičkog zakona, zajedničke su i za Pokrajine u smislu

čl. 104 Zakona o braku SR Srbije. Ako se ima u vidu da Zakon o braku SAP Vojvodine, načelno, nema stav koji prihvata Zakon o braku SAP Kosova u pogledu prečutnog akceptiranja zajedničkih odredbi, onda ovaj propust zakonodavca SAP Vojvodine ukazuje na proširivanje njegovog stava da: zajedničke odredbe ne smatra uvek zajedničkim.

Zajedničke norme se moraju respektovati i cela problematika ne može se prenositi na teren normativne sistematike, ili bolje reći, na određivanje predmeta jednog normativnog akta. Naime, zakonodavac SAP Vojvodine je smatrao da se sve odredbe koje se odnose na čuvanje, vaspitanje i izdržavanje dece nakon razvoda braka treba da nađu u Zakonu o odnosima roditelja i dece, a ne u Zakonu o braku. Zbog toga je tako i postupio kada je doneo svoj Zakon o odnosima roditelja i dece. U tom smislu, posmatrano suštinski, ova veoma značajna pravna oblast nije ostala neregulisana, ali je došlo do raskoraka između SR Srbije i SAP Vojvodine o tome kojim normativnim aktom to treba učiniti. Da se radi o jednom teorijskom razmatranju pri pristupanju sistematizaciji normi iz domena porodičnih odnosa, svakako da bi se stav zakonodavca SAP Vojvodine mogao braniti sa puno ubedljivih argumenata. Međutim, u konkretnom slučaju nije u pitanju teorijska ocena, već neophodnost da SAP Vojvodina u svom Zakonu o braku respektuje ustavne odredbe koje nalažu da norme Zakona o braku SR Srbije koje se odnose na odluku o čuvanju, vaspitanju i izdržavanju dece nakon razvoda braka, imaju zajedničku primenu i u Pokrajinskom zakonodavstvu o braku. U tom smislu, mišljenja smo da Zakon o braku SAP Vojvodine treba dopuniti, kako bi zajedno sa Zakonom o braku SAP Kosova, koji te odredbe sadrži, bio u skladu sa ustavnim zahtevom o poštovanju jedinstvenih normi u okviru konkretnih zakona, a ne pravnog sistema u celini.

III. VERIDBA

U pogledu ustanove veridbe, Zakon o braku SR Srbije kao i Pokrajinsko zakonodavstvo zauzimaju različit stav. Zakon o braku SAP Vojvodine, za razliku od Zakona o braku SR Srbije i SAP Kosova koji to ne čine, izričito normira jednu specifičnu (ublaženu) varijantu ustanove veridbe. Tako, u svom čl. 23 Zakon o braku SAP Vojvodine ističe:

»Brak se ne može zaključiti pre isteka roka od 30 dana od podnošenja prijave za sklapanje braka.

Iz opravdanih razloga nadležni organ uprave može rešenjem dozvoliti da se brak zaključi i pre isteka tog roka.«

Iz ovih odredaba rezultira:

- a) da se veridba kao pravna ustanova prihvata;
- b) da se veridba zaključuje u pismenoj formi podnošenjem prijave od strane verenika za sklapanje braka;
- c) da je zakonom tačno određeno minimalno trajanje veridbe (30 dana);
- d) da je komponenta javnosti jedan od bitnih elemenata forme veridbe;

e) da se veridba raskida pismenim putem obaveštavanjem matičara o prestanku volje da se brak zaključi.

Ovakvim pristupom ustanovi veridbe, Zakon o braku SAP Vojvodine obeležio je na jasan i nesumnjiv način momenat sklapanja i raskida veridbe. Unošenjem elementa javnosti (pasivno sudelovanje matičara) učinjen je još izvesnijim i sigurnijim sam momenat nastanka veridbe, kao i trenutak njenog prestanka jednostranim aktom ili sporazumnim zahtevom verenika.

Ovakav koncept veridbe prisutan je i u sovjetskom pravu. Vremensko razdoblje od 30 dana, kojim se određuje minimalno trajanje ustanove veridbe, sadrži i Kodeks o braku i porodici RSFSR (čl. 14). Iz ove činjenice nije teško zaključiti, da je sovjetski koncept veridbe, koji je bio prisutan u poslednjem Nacrtu zakona o braku SR Srbije, preuzeo i Zakon o braku SAP Vojvodine.

Rok od 30 dana koliko iznosi najkraći period trajanja veridbe, a koji se rok iz opravdanih razloga može skratiti, ima za cilj da spreči brzopleti ulazak u brak bez dovoljnog razmišljanja i sagledavanja svih prepostavki koje čine osnovu jednog usklađenog braka. Žurba je najveći protivnik budućih bračnih drugova. Zbog toga se postavljenim rokom postiže najvažniji zadatak veridbe: da se smišljeno, ozbiljno i obazrivo, a ne površno i neodgovorno pripremi i pravno organizuje buduća bračna zajednica.

Zakon o braku SAP Vojvodine nema odredaba koje se odnose na pravne posledice raskinute veridbe u pogledu primljenih poklona i naknade štete zbog učinjenih izdataka oko veridbe i pripreme za sklapanje braka. Norme ove vrste nema ni Zakon o braku SR Srbije, niti Zakon o braku SAP Kosova koji izričito i ne pominju ustanovu veridbe. Međutim, treba primetiti da iste odredbe nije imao ni raniji Savezni zakon o braku, pa to nije smetalo našim prvostepenim sudovima, pa i Vrhovnom суду Jugoslavije, da pravnim posledicama veridbe daju ono dejstvo koje se smatra opravđanim i prihvatljivim. Obaveza vraćanja poklona zasniva se na principima o neosnovanom obogaćenju sem ukoliko se raskid veridbe zahteva iz niskih i nečasnih pobuda. Naknada štete se u principu ne dosuđuje osim ako se ustanova veridbe zloupotrebjava odsustvom bilo kakve namere da se brak zaključi. U takvom slučaju pravo na naknadu štete izvodi se ne iz neopravdanog raskida veridbe, već iz protivpravnog akta kojim se svesno išlo za tim da se drugom nanese šteta izigravanjem običaja o sklapanju veridbe. Prema tome, naknada štete je deliktne a ne ugovorne prirode. Opravданo je očekivati, jer nisu prisutni nikakvi ozbiljni razlozi koji bi ovakvo shvatanje izmenili, da će naši sudovi, u pogledu dejstva raskinute veridbe, nastaviti sa ovom praksom.

IV NEPOSTOJEĆI I NIŠTAV BRAK

Raniji Savezni zakon o braku, koji se primenjivao na celoj teritoriji SFR Jugoslavije, poznavao je od nepunovažnih brakova: nepostojeći i ništav brak. Takav je danas slučaj sa Zakonom o braku SR Srbije i Zakonom o braku SAP Kosova. Brak pri čijem sklapanju nisu is-

punjeni bitni uslovi za njegovo postojanje je nepostojeći brak, a brak pri čijem zasnivanju su bile prisutne bračne smetnje, koji nije zaključen na način predviđen zakonom, i koji nije sklopljen u cilju vođenja zajedničkog života — smatra se ništavim.

Nasuprot ovoj koncepciji, Zakon o braku SAP Vojvodine poznaje samo ništav a ne i nepostojeći brak. Brak se smatra nepunovažnim (ništavim): ako nisu ispunjeni uslovi za njegovo sklapanje (ako nije ispunjen zahtev o prisutnoj razlici polova i saglasnoj volji bračnih drugova za ulazak u brak); ako je brak sklopljen u prisustvu bračnih smetnji; ako brak nije sklopljen u cilju vođenja zajedničkog života; i najzad, ako je brak sklopljen preko punomoćnika mimo odredaba koje regulišu ovakav vid zaključenja braka (nije pribavljen dozvola nadležnog državnog organa za sklapanje braka preko punomoćnika; ako su oba bračna druga bila zastupana punomoćnikom; i konačno, ako je brak sklopljen uz punomoćje koje je starije od tri meseca).

Kad je reč o ništavim brakovima vredno je pomenuti i jednu krupnu pogrešku koja je učinjena u Zakonu o braku SAP Kosova. Ova pogreška posledica je svakako nedovoljne pažnje prilikom redigovanja zakonskog teksta i već naše poslovične žurbe u trenutku donošenja opštih normativnih akata.

Raniji Savezni zakon o braku smatrao je bračnom smetnjom krvno srodstvo u pravoj ushodnoj i nishodnoj liniji bez obzira na stepen srodstva, kao i pobočno krvno srodstvo do četvrtog stepena, s tim što je srodstvo u četvrtom stepenu tretirao kao otklonjivu smetnju ako je sklapanje braka između ovih srodnika u skladu sa narodnim shvatanjima i običajima. Istovremeno, ovaj zakon je podigao na stepen bračne smetnje i srodstvo po tazbini u prvom stepenu prave ushodne i nishodne linije, s tim što je ovu smetnju smatrao otklonjivom ako sklapanje braka između ovih srodnika nalaže »važni razlozi«.

U odnosu na ovaj raniji zakonski tekst, Zakon o braku SR Srbije, kao i Pokrajinski zakoni o braku ne daju više krvnom srodstvu u četvrtom stepenu pobočne linije karakter otklonjive bračne smetnje. Istovremeno, stav prema srodstvu po tazbini ostao je neizmenjen.

Unošenjem potpunog usvojenja u krug bračnih smetnji, Zakon o braku SAP Kosova, kao i Zakon o braku SR Srbije, tretiraju ovaj oblik građanskog srodstva na isti način kao i krvno srodstvo. Prema tome, brak između građanskih srodnika koji se zasniva na potpunom usvojenju predstavlja neuklonjivu bračnu smetnju. To je izričito normirano u čl. 7 Zakona o braku SAP Kosova:

»Potpuno usvojenje predstavlja smetnju za stupanje u brak.

Srodstvo zasnovano potpunim usvojenjem predstavlja smetnju za zaključenje braka kao i krvno srodstvo.«

Međutim, Zakon o braku SAP Kosova u narednim svojim odredbama kao da zaboravlja na sadržaj čl. 7 koji potpuno usvojenje reguliše kao bračnu smetnju, i na čl. 5 koji određuje krug krvnih srodnika između kojih nije dopušteno sklapanje braka. Raniji Savezni zakon o braku tretirao je krvno srodstvo u četvrtom stepenu pobočne linije,

kao i srodstvo po tazbini u prvom stepenu prave ushodne i nishodne linije kao otklonjivu bračnu smetnju, te je smatrao da se brak koji su ova lica zaključila ne mora poništiti ako sud naknadno pruži svoju saglasnost za skapanje braka između ovih osoba. To je raniji Savezni zakon o braku izričito istakao u svom čl. 39 st. 2:

»Ako je brak zaključen između srodnika po krvi ili po tazbini između kojih je brak moguć samo po dozvoli suda (čl. 18 i 19), može sud kome je podneta tužba za poništenje braka dati ovu dozvolu naknadno.«

Zakon o braku SR Srbije ima sličnu odrédbu, ali isključuje krvne sroditke pošto srodstvo u četvrtom stepenu pobočne linije predstavlja neotklonjivu bračnu smetnju. Tako se u čl. 29 Zakona o braku SR Srbije ističe.

»Ništav je brak između srodnika po krvi po osnovu potpunog usvojenja ili po tazbini između kojih zakon ne dozvoljava brak.«

Ako je brak zaključen između srodnika po tazbini između kojih je brak moguć samo po dozvoli suda (čl. 11), može sud kome je podneta tužba za poništenje braka dati ovu dozvolu naknadno.«

Prema tome, nije teško izvući zaključak da Zakon o braku SR Srbije iz st. 2 čl. 29 isključuje krvne sroditke u četvrtom stepenu, jer brak između njih više nije dopušten, a istovremeno isključuje i građanske sroditke po osnovu potpunog usvojenja, jer ovi građanski srodnici imaju isti pravni položaj kao i srodnici po krvi.

Međutim, Zakon o braku SAP Kosova u svom čl. 25 st. 2, koji se odnosi na ovu problematiku, predviđa ove okolnosti iako se koncepcionali, u pogledu određivanja kruga srodnika između kojih skapanje braka nije dopušteno, zasniva na istim postavkama kao i Zakon o braku SR Srbije. Tako, umesto da formulise svoj čl. 25 st. 2 na isti ili sličan način kao što je formulisan i čl. 29 st. 2 Zakona o braku SR Srbije, Zakon o braku SAP Kosova vraća se na prevaziđene koncepcije ranijeg Saveznog zakona o braku čije koncepcije u pogledu srodstva kao bračne smetnje i sam napušta. Postupajući ovako nedosledno, Zakon o braku SAP Kosova ovu problematiku na ovakav način razrađuje u svom čl. 25:

»Ništav je brak između srodnika po krvi, po osnovu potpunog usvojenja ili po tazbini između kojih zakon ne dozvoljava brak.«

Ako je brak zaključen između srodnika po krvi, po osnovu potpunog usvojenja (podvukao M. M.) ili po tazbini između kojih je brak moguć samo po dozvoli suda (čl. 7 i 8) (podvukao M. M.), može sud kome je podneta tužba za poništenje braka dati ovu dozvolu naknadno.«

Iz stava 2 citiranog čl. 25 Zakona o braku SAP Kosova proizlazi kao da po tom zakonu postoji krug krvnih srodnika u četvrtom stepenu

pobočne linije između kojih je zaključenje braka dopušteno ako ovi srodnici izdejstvuju odobrenje prethodno ili naknadno od strane suda. Međutim, čl. 5 Zakona o braku SAP Kosova koji određuje krug krvnih srodnika između kojih nije dopušteno zaključenje braka, decidirano stoji na stanovištu da zaključenje braka između krvnih srodnika u četvrtom stepenu pobočne linije nije dopušteno. Drugim rečima, za razliku od stava ranijeg Saveznog zakona o braku, krvno srodstvo u četvrtom stepenu pobočne linije predstavlja neotklonjivu bračnu smetnju. Zbog toga postoji otvorena i gruba protivrečnost između čl. 5 Zakona o braku SAP Kosova i čl. 25 st. 2 istog zakona.

S druge strane, ta protivrečnost je prisutna i u pogledu građanskog srodstva koje se zasniva potpunim usvojenjem. Prema čl. 7 Zakona o braku SAP Kosova čiju smo odredbu citirali, građansko srodstvo koje proističe iz potpunog usvojenja predstavlja neuklonjivu bračnu smetnju i deli istu pravnu sudbinu kao i krvno srodstvo u pravoj i pobočnoj liniji do četvrtog stepena zaključno. Zbog toga u najmanju ruku zbrnujuće i začuđuje kad Zakon o braku SAP Kosova u svom čl. 25 st. 2 ističe da se zaključenje braka između građanskih srodnika pod određenim uslovima dopušta iako se u navedenom čl. 7 takva mogućnost isključuje.

Prisustvo ovih protivrečnosti može se protumačiti kao posledica prihvatanja novih koncepcija na kojima se ne zasniva raniji Savezni zakon o braku i to u pogledu bračne smetnje krvnog srodstva (njenog definitivnog kruga sa isključenjem mogućnosti dispenzacije), kao i bračne smetnje potpunog usvojenja, i mehaničkog prenošenja starih tekstova iz ranijeg Saveznog zakona o braku, a kojima u novim uslovima i kontekstu novih koncepcija, nema apsolutno mesta. Stari propisi odnose se na stari krug bračnih smetnji, i zbog toga zvuče anahronično i zaboravljeno u tekstovima sasvim novog sadržaja.

Međutim, nije isključena i mogućnost da se Zakon o braku SAP Kosova naslonio na koncepcije koje su bile prisutne u poslednjem Nacrtu Zakona o braku SR Srbije ali im nije ostao dosledan, već je delom prihvatio i one koje od Nacrta odstupaju, a na kojima se zasniva Zakon o braku SR Srbije. Do ovog zaključka navodi nas činjenica o potpunoj podudarnosti po sadržaju čl. 31 Nacrta zakona o braku SR Srbije, i čl. 25 Zakona o braku SAP Kosova. Tako je čl. 31 Nacrta ovako formulisan:

»Ništav je brak između srodnika po krvi, po osnovu potpunog usvojenja ili po tazbini između kojih zakon ne dozvoljava brak.

Ako je brak zaključen između srodnika po krvi, po osnovu potpunog usvojenja ili po tazbini između kojih je brak moguć samo po dozvoli suda (čl. 8 i 11), može sud kome je podneta tužba za poništenje braka dati ovu dozvolu naknadno«.

Ovakva stilizacija čl. 31 poslednjeg Nacrta zakona o braku SR Srbije sasvim je razumljiva ako se ima u vidu da Nacrt u čl. 8 st. 2, kao i ranije Savezni zakon o braku, dopušta sklapanje braka između krvnih srodnika u četvrtom stepenu pobočne linije ako je to u skladu sa narod-

nim shvatanjem i običajima. Zbog toga ako su brak zaključila ova lica bez odobrenja suda, može se ovako sklopljeni brak proglašiti punovažnim naknadnim izdavanjem saglasnosti od strane suda, ako je održanje takvog braka u skladu sa narodnim shvatanjima i običajima.

S druge strane, građansko srodstvo koje se zasniva na potpunom usvojenju, proizvodi u pogledu punovažnosti braka isto dejstvo kao i krvno srodstvo. Zbog toga je brak između srodnika čije se srodstvo zasniva na potpunom usvojenju — ništav. Međutim, ako su u pitanju građanski srodnici u četvrtom stepenu pobočne linije, onda analogno krvnom srodstvu sa kojim se građansko srodstvo izjednačava, može se dopustiti sklapanje braka između građanskih srodnika na osnovu potpunog usvojenja ako je to u skladu sa narodnim shvatanjem i običajima.

Prema tome, Nacrt zakona o braku SR Srbije bio je dosledan u svojim shvatanjima, i njegove odredbe predstavljaju kompletну i usklađenu celinu. Međutim, Zakonu o braku SAP Kosova, u ovom pogledu, ne mogu se dati takve karakteristike. Prihvatajući s jedne strane konцепцију iz jednog dela Nacrt-a zakona o braku SR Srbije, a s druge strane stanovište iz Zakona o braku SR Srbije koji je u tom delu u suprotnosti sa svojim Nacrtom, Zakon o braku SAP Kosova morao je zapasti u protivurečnost iz koje može izaći samo izmenom čl. 25 st. 2 iz koga treba ukloniti rečenicu: »... srodnika po krvi, po osnovu potpunog usvojenja...«

Očigledno je da Zakon o braku SAP Kosova stoji na stanovištu da krvno srodstvo u četvrtom stepenu pobočne linije predstavlja neotklonjivu smetnju. Zbog toga je neodrživa mogućnost naknadnog saniranja braka koji su ova lica zaključila. Analogno tome u brak ne mogu ući ni ovi srodnici građanskog srodstva koje se zasniva na potpunom usvojenju, te je deplasirano normirati u čl. 25 st. 2 mogućnost da se ovi srodnici nađu u punovažnom braku naknadnim odobrenjem od strane suda. Brak između ovih lica nije moguć ni u kom slučaju i na tome insistira i sam čl 7 Zakona o braku SAP Kosova. Zbog toga se korekcija čl. 25 st. 2 nameće kao neophodna i urgentna kako u praksi ne bi stvarao teškoće koje se ne mogu savladati.

V. ZAKLJUČENJE BRAKA PREKO PUNOMOĆNIKA

1. Zaključenje braka spada u strogo lične pravne akte, te zastupanje bračnih drugova prilikom venčanja nije dopušteno. Zakonsko zastupanje je u potpunosti isključeno. Na ovim postavkama zasniva se raniji Savezni zakon o braku. Isti princip prihvata i Zakon o braku SR Srbije, kao i Pokrajinsko zakonodavstvo o braku.

a) Ugovorno zastupanje (predstavljanje bračnog druga preko punomoćnika) u aktu zaključenja braka u mnogim stranim zakonodavstvima nije dopušteno. U nekim pravima (recimo francuskom), zastupanje bračnog druga punomoćnikom smatra se krajnje izuzetnom pojmom koja se odobrava u neredovnim prilikama koje stvara ratno stanje.

Raniji Savezni zakon o braku dopuštao je sklapanje braka preko punomoćnika samo u krajnje izuzetnim okolnostima. U svom čl. 31:

st. 1 ovaj Savezni zakon je te izuzetne okolnosti obeležio rečima: »U na-
ročito opravdanim slučajevima«. Prema tome, izuzetne okolnosti koje
dopuštaju da se brak zaključi preko punomoćnika moraju imati kraj-
nje osoben karakter kako bi se odstupilo od inače čvrstog pravila da
se brak lično zaključuje. Te krajnje izuzetne okolnosti obeležene su i
istačnuto podvučene izrazom »naročito«. Prema tome, nisu u pitanju
opravdani slučajevi u nešto širem smislu ovog pojma, već slučajevi koji
su dati u njegovom krajnje suženom i ograničenom vidu. Na ovom na-
glašenom potencijalu, restriktivne koncepcije opravdanog slučaja koji
je prisutan u ranijem Saveznom zakonu o braku, insistira i Zakon o
braku SAP Vojvodine. Tako se u čl. 26 st. 1 ovog zakona ističe:

»U naročito opravdanim slučajevima (podvukao
M. M.) nadležni organ uprave opštine u kojoj će se
brak zaključiti može dozvoliti rešenjem da se brak
zaključi i putem punomoćnika.«

Nasuprot ovom stavu, koji je prisutan u ranijem Saveznom za-
konu o braku i Zakonu o braku SAP Vojvodine, Zakon o braku SR
Srbije i Zakon o braku SAP Kosova kao da ne insistiraju na ovako rigo-
roznom prilaženju pojmu »izuzetne okolnosti« koje dopuštaju zaklju-
čenje braka preko punomoćnika. Tako se čl. 20 st. 1 Zakona o braku
SR Srbije, odnosno čl. 17 st. 1 Zakona o braku SAP Kosova, zadovo-
ljavaju označavanjem izuzetnih okolnosti samo izrazom »opravdani slu-
čaj« bez dotpune sa rečju: »naročito«.

»U opravdanim slučajevima (podvukao M. M.)
brak se može zaključiti i preko punomoćnika.«

b) Prilikom zaključenja braka preko punomoćnika samo jedan
bračni drug može biti zastupan punomoćnikom. Ovaj zahtev koji je pri-
sutan u ranijem Saveznom zakonu o braku, prihvata i Zakon o braku
SR Srbije, kao i Pokrajinski zakoni o braku.

c) Prema Saveznom zakonu o braku, punomoćje da bi bilo u sta-
nju da proizvede svoje dejstvo, mora biti izdato u vidu javne isprave,
što znači da mora biti sastavljeno od državnog organa ili ustanove u pro-
pisanim obliku i u granicama njihove nadležnosti. Ovaj zahtev u pog-
ledu forme punomoćja prihvata Zakon o braku SR Srbije, kao i Zakon
o braku SAP Kosova. Tako se u čl. 20 st. 3 Zakona o braku SR Srbije,
odnosno čl. 17 st. 3 Zakona o braku SAP Kosova ističe:

»Punomoćje mora biti izdato u obliku javne
isprave...«

Međutim, na ovom zahtevu da punomoćje mora imati karakter
javne isprave ne insistira Zakon o braku SAP Vojvodine. Po tom zako-
nu punomoćje može imati i oblik privatne isprave uz dopunski zahtev
da potpis na punomoćju mora biti overen od strane nadležnog držav-
nog organa. Ovora potpisa, koju u praksi vrši sud ili upravni organ, ne
daje ispravi javni karakter. Ovora ima samo takav pravni domaćaj da
se potpisu ne može osporiti njegova autentičnost, a punomoćje kao
pravna isprava i dalje zadržava svoj privatni karakter. Ovaj izmenjen
stav u pogledu forme punomoćja verovatno je rezultat pritiska doga-
đaja koji su u životu i praksi sudova i do sada bili prisutni, a po ko-

jima se toleriraju i punomoćja koja imaju privatni karakter pod uslovom da je potpis izdavaoca punomoćja overen od strane nadležnog državnog organa. Ako je ovakav oblik punomoćja već uspeo da obezbedi svoje prisustvo u pravnom saobraćaju, Zakon o braku SAP Vojvodine je verovatno smatrao da ne treba insistirati na strožijim zahtevima forme. Naše je mišljenje da je zakonodavac SAP Vojvodine dobro postupio ovakvим ublažavanjem forme kao pravnog akta.

d) Punomoćje za sklapanje braka ima specijalan karakter. Za razliku od opštег (generalnog) punomoćja u kome je punomoćnik ovlašćen da zastupa pravne interese izdavaoca punomoćja u odnosima sa bilo kojim licem i povodom bilo koga pravnog posla, kod punomoćja koje ima specijalni karakter, punomoćnik može stupiti u pravne odnose samo sa tačnom označenim licem koje je u punomoćju navedeno i povodom tačno određenog pravnog posla. Prema tome, u specijalnom punomoćju mora biti označeno lice koje punomoćje izdaje, zatim ime osobe koja se pojavljuje u ulozi punomoćnika, potom ime lica sa kojim punomoćnik treba da stupi u pravne odnose, i najzad, sadržaj pravnog posla koji treba da zaključi.

U ranijem Saveznom zakonu o braku, punomoćje za sklapanje braka je imalo specijalni karakter. Isti je slučaj i u Zakonu o braku SR Srbije, odnosno Zakonu o braku SAP Kosova. Tako se u čl. 20 st. 3 Zakona o braku SR Srbije i čl. 17 st. 3 Zakona o braku SAP Kosova ističe da u punomoćju:

»... mora biti tačno označeno lice s kojim izdavalac punomoćja namerava zaključiti brak.«

Istu odredbu, samo u obliku njene dublje i preciznije razrade, sadrži i Zakon o braku SAP Vojvodine. Tako se u čl. 26 st. 4 toga zakona ističe:

»Punomoćje sadrži naročito: naznaku da je za zaključenje braka i podatke o licu sa kojim izdavalac punomoćju želi da zaključi brak (naročito lično ime, datum i mesto rođenja).«

Ako se uporede ova dva citirana teksta u kojima se insistira na specijalnom punomoćju, onda nije teško konstatovati da Zakon o braku SR Srbije i Zakon o braku SAP Kosova daju nedovoljne elemente za identifikaciju specijalnog punomoćja. Služeći se takvom zakonskom metodologijom, zakonodavac u oba slučaja računa na dopunu koju u ovom slučaju mora učiniti pravna teorija.

Nasuprot ovakvom postupku, Zakon o braku SAP Vojvodine otišao je nešto dalje nego što je neophodno za obeležavanje punomoćja kao specijalnog akta. Uz potrebu da se označi tačno određena namena punomoćja (za sklapanje braka), kao i osoba sa kojom treba stupiti u pravni odnos (lice sa kojim punomoćnik u ime izdavaoca punomoćja treba da zaključi brak), Zakon o braku SAP Vojvodine insistira i na ne baš neophodnim elementima specijalnog punomoćja kao što su označavanje datuma i mesta rođenja lica sa kojim punomoćnik treba da zaključi brak. Iako ovi momenti nisu suvišni, oni u svakom slučaju nisu neophodni.

2. Uslovi za sklapanje braka preko punomoćnika su tačno zakonom određeni. Zbog toga se prirodno nameće pitanje: koje su pravne posledice nepridržavanja zakonom određenih zahteva za sklapanje braka putem punomoćnika?

Po ranijem Saveznom zakonu o braku, ova problematika nije bila precizno regulisana. Prema čl. 40 togu zakona, brak se smatra ništavim, ali ne u svim slučajevima nepoštovanja čl. 31 u kome se određuju uslovi za sklapanje braka preko punomoćnika. Ovakav zaključak se izvodi iz same formulacije čl. 40 ranijeg Saveznog zakona o braku i činjenice koju ovaj zakon podvlači: da nema ništavosti braka bez uzroka koji su u zakonu tačno označeni. Tako se u čl. 36 toga zakona podvlači:

»Brak se može poništiti samo u slučajevima izrično predviđenim u zakonu.«

Istovremeno u čl. 40 se ističe:

»Ništav je brak ako pri njegovom sklapanju nisu bila prisutna oba bračna druga, ili jedan bračni drug i punomoćnik drugog (čl. 31).«

Prema tome, sudeći po sadržaju čl. 40 ranijeg Saveznog zakona o braku, brak se može poništiti ako nisu poštovani zahtevi za sklapanje braka preko punomoćnika samo u dva slučaja: (a) ako su oba bračna druga bila zastupana punomoćnikom; i (b) ako je prilikom sklapanja braka bio odsutan bračni drug sa kojim treba zaključiti brak, odnosno punomoćnik koji u ime izdavaoca punomoćja treba da brak sklopi.

U pravnoj teoriji i komentatornoj literaturi koja je razrađivala raniji Savezni zakon o braku, smatralo se da brak neće biti ništav ako je: zaključenje braka preko punomoćnika obavljeno bez odobrenja nadležnog državnog organa; ako punomoćje nema karakter javne isprave; i ako je brak zaključen i posle isteka roka od tri meseca za koje vreme punomoćje proizvodi svoje dejstvo. Drugim rečima, negiranje ovih zahteva vezanih za sklapanje braka preko punomoćnika nemaju za posledicu sankciju ništavosti braka, već njihovo nepoštovanje može eventualno dovesti do disciplinske odgovornosti nadležnog državnog organa koji je omogućio sklapanje braka bez respektovanja uslova koji se zahtevaju za zaključenje braka preko punomoćnika. Istovremeno smatralo se da će brak biti ništav ako nisu poštovani zahtevi koji se ističu u čl. 40. kao i u slučaju ako punomoćje nije imalo specijalni karakter (izostavljena je priroda pravnog posla zbog koga je punomoćje izdato, kao i ime osobe sa kojom punomoćnik treba da zaključi brak u ime izdavaoca punomoćja).

Imajući verovatno u vidu ova lutanja u pravnoj teoriji i sudskej praksi oko tumačenja pretpostavki za ništavost braka u slučaju nepoštovanja zakonskih uslova za sklapanje braka preko punomoćnika, Zakon o braku SAP Vojvodine nastojao je da precizno odredi uslove koji brak u ovom slučaju čine ništavim. Tako se u čl. 38 Zakona o braku SAP Vojvodine, povodom ove problematike, ističe:

»Ništav je brak koji je zaključen putem punomoćnika bez dozvole nadležnog organa ili koji su

zaključili punomoćnici i jednog i drugog bračnog druga ili koji je zaključen uz punomoćje starije od tri meseca».

Prema tome, Zakon o braku SAP Vojvodine postupa daleko rigoroznije, odnosno daleko šire od ranijeg Saveznog zakona o braku kada određuje pretpostavke za ništavost braka u ovom slučaju. Naime, brak će biti ništav u tri slučaja i to: (a) ako je zaključen preko punomoćnika bez odobrenja nadležnog državnog organa; (b) ako je sklopljen posle isteka roka od tri meseca kolika je važnost punomoćja; i (c) ako su oba bračna druga bila zastupana punomoćnikom.

Istovremeno iz ove konstatacije rezultira da se brak neće proglašiti ništavim ako je sklopljen: (a) putem punomoćja na kome potpis izdavaoca nije overen; i (b) ako punomoćje nema specijalni karakter (nije označeno lice sa kojim brak treba zaključiti, niti priroda pravnog posla zbog koga se punomoćje izdaje).

Polazeci od istog iskustva koje je u praksi formirano primenom ranijeg Saveznog zakona o braku, Zakon o braku SR Srbije kao i Zakon o braku SAP Kosova, u ovom slučaju, u još većoj meri nego Zakon o braku SAP Vojvodine, preciziraju i daleko šire razrađuju pretpostavke za ništavost braka. Tako se u čl. 26 Zakona o braku SR Srbije, odnosno čl. 22 Zakona o braku SAP Kosova, generalno ali zato i veoma kompleksno ističe:

»Ništav je brak koji nije zaključen na način predviđen ovim zakonom«.

Ako se ima u vidu da Zakon o braku SR Srbije i SAP Kosova nemaju posebne odredbe o ništavosti braka usled nepoštovanja zahteva o sklapanju braka preko punomoćnika koje ima raniji Savezni zakon o braku i Zakon o braku SAP Vojvodine, onda se kao uzroci za ništavost braka sklopljenog preko punomoćnika uzimaju svi uslovi koji se zahtevaju za zaključenje braka na ovaj način. Naime, brak se može zaključiti preko punomoćnika i to je jedan od načina na koji se brak sklapa. Zbog toga, ako nisu poštovani zahtevi za sklapanje braka na ovaj način, brak se smatra ništavim. Iz ovih postavki rezultira da je po Zakonu o braku SR Srbije i SAP Kosova brak u ovom slučaju ništav: (a) ako je zaključen preko punomoćnika bez odobrenja nadležnog organa; (b) ako punomoćje, na osnovu koga je brak zaključen, nema karakter javne isprave; (c) ako punomoćje nema specijalni karakter (nije označeno lice sa kojim treba brak zaključiti, niti je naznačeno da se ovlašćenja punomoćnika kreću samo u pravcu sklapanja tačno određenog braka); (d) ako je brak zaključen posle isteka roka od tri meseca za koje vreme punomoćje proizvodi svoje dejstvo; i (e) ako su oba bračna druga bila zastupana punomoćnikom prilikom sklapanja braka.

Prema tome, ako na kraju izvedemo zaključak: raniji Savezni zakon o braku proglašava brak ništavim u slučaju nepoštovanja zahteva o sklapanju braka preko punomoćnika samo u dva slučaja, dok četiri preostala zahteva ostavlja bez dejstva ništavosti na sklopljeni brak; Zakon o braku SAP Vojvodine tretira brak ništavim usled nepoštovanja tri zahteva postavljena zakonom o sklapanju braka preko punomoć-

nika, dok dva preostala ostavlja bez dejstva ništavosti; i najzad, Zakon o braku SR Srbije i SAP Kosova smatraju brak ništavim ako nisu poštovana pet zahteva za sklapanje braka preko punomoćnika, a izvan dejstva ništavosti ne ostavlja nijedan zahtev.

Pri oceni ovih stavova teško je reći koji je najprihvatljiviji. Ako se podje od postavke da sklopljeni brak treba očuvati kad god je to moguće te razloge ništavosti svesti na najužu meru, onda je stav ranijeg Saveznog zakona o braku najprikladniji. Međutim, ako se insistira da se poštuju prepostavke za sklapanje braka preko punomoćnika u njihovoj celini jer su kao takve i normirane, onda nema sumnje da je rigorozna koncepcija Zakona o braku SR Srbije i SAP Kosova u skladu sa zakonom i potrebom njegove dosledne primene.

VI. BRAČNE SMETNJE

Raniji Savezni zakon o braku poznavao je pet bračnih smetnji: bračnost; umobolnost i nesposobnost za rasuđivanje; srodstvo; maloletstvo; i nedostatak volje. Sve ove bračne smetnje prihvata i Zakon o braku SR Srbije kao i Pokrajinsko zakonodavstvo o braku. Pa ipak, ako ne postoji razlika u broju i nazivu bračnih smetnji, valja primetiti da je razlika prisutna u pogledu sadržaja dve bračne smetnje: (a) maloletstva; i (b) srodstva. Razliku možemo uočiti i u pogledu formulacije bračne smetnje: umobolnosti i nesposobnosti za rasuđivanje. Ostale bračne smetnje su identične sa odgovarajućim smetnjama u ranijem Saveznom zakonu o braku.

A. Maloletstvo

Na osnovu čl. 21 ranijeg Saveznog zakona o braku, lice koje nije navršilo osamnaest godina ne može stupiti u brak. Maloletstvo predstavlja bračnu smetnju iz pravnih, etičkih i bioloških razloga. Bračna zajednica zahteva kompletne ličnosti u fizičkom i intelektualnom kao i u moralnom pogledu. Po ipak, s obzirom na objektivistički kriterijum o podeli lica na maloletne i punoletne osobe, moguća su odstupanja i to pre svega među onim licima koja imaju status maloletnih osoba. Primenom subjektivističkog kriterijuma može se utvrditi da su izvesna maloletna lica sazrela pre vremena određenog za nastanak punoletstva. Ovakvi maloletnici, koji prema individualnoj proceni njihovih opštih kapacitetnih karakteristika imaju sva svojstva poslovno sposobnih subjekata, stiču posebnu poslovnu sposobnost za sklapanje braka. U sklop prepostavki čijom procenom se određuje sposobnost maloletnika za stupanje u brak, ulazi i uzrast nepunoletne osobe. Raniji Savezni zakon o braku nije određivao donju starosnu granicu preko koje se ne može preći prilikom utvrđivanja bračne sposobnosti maloletnika. Zbog toga se najpre smatralo da je zakonodavac mislio na uzrast od četrnaest godina kao starosno doba kojim se nepunoletna lica dele na starije (razumne) i mlađe (nerazumne) maloletnike. Vremenom je sudska praksa ovaj uzrast podigla na doba starosti od šesnaest godina. Prema tome,

raniji Savezni zakon o braku tretirao je starije maloletstvo, uz prisustvo ostalih subjektivnih prepostavki, kao otklonjivu bračnu smetnju. To je raniji Savezni zakon o braku izričito i istakao u svom čl. 21 st. 2:

»Iz opravdanih razloga može nadležni opštinski sud dozvoliti stupanje u brak i pre ovog uzrasta«. (Misli se na uzраст од осамнаест година koji se поминje у ставу првом овог zakonskog propisa — primedba M. M.)

U odnosu na citirani propis ranijeg Saveznog zakona o braku, Zakon o braku SR Srbije kao i Pokrajinski zakoni o braku imaju daleko precizniju i kompletnejnu odredbu na osnovu koje se određuje kada će se maloletstvo tretirati kao otklonjiva bračna smetnja. Ta odredba koja je prisutna u čl. 12. st. 2 Zakona o braku SR Srbije, odnosno u čl. 16 st. 2 Zakona o braku SAP Vojvodine, i čl. 9 Zakona o braku SAP Kosova, jednoobrazno je prezentirana na ovaj način:

»Iz opravdanih razloga može sud dozvoliti stupanje u brak maloletnom licu starijem od 16 godina, ako utvrdi da je to lice dostiglo telesnu i duševnu zrelost potrebnu za vršenje prava i dužnosti u braku«.

Iz ove formulacije navedenog zakonskog propisa nije teško izvući zaključak da Zakon o braku SR Srbije i Pokrajinska zakonodavstva o braku daju materijalnim prepostavkama za sticanje posebne bračne sposobnosti maloletnih lica dva značenja: subjektivno i objektivno. U krug subjektivnih prepostavki materijalne prirode spadaju: najniži uzrast od šesnaest godina; i konstatovano prisustvo duševne i telesne zrelosti maloletnika. U sastav objektivne prepostavke materijalne prirode ulazi: opravdan razlog da maloletno lice zaključi brak pre navršenog punoletstva. Ova konцепција o maloletstvu kao otklonjivoj bračnoj smetnji u svojoj suštini predstavlja zakonsku obradu izraženih stavova iz Uputstva Vrhovnog suda Jugoslavije o postupanju sudova pri rešavanju molbi za dozvolu stupanja u brak od 22 marta 1949 godine. No, bez obzira na svoje stvarno poreklo kojim je navedeni tekst inspirisan, Zakon o braku SR Srbije, kao i Pokrajinsko zakonodavstvo o braku učinili su ogroman korak napred u odnosu na odgovarajuće šture i fragmentarne odredbe ranijeg Saveznog zakona o braku.

B. Srodstvo

Prema ranijem Saveznom zakonu o braku, u sastav bračne smetnje srodstva ulazilo je krvno srodstvo (bez obzira da li se zasniva na braku ili vanbračnom odnosu) i srodstvo po tazbini. Građansko srodstvo koje nastaje usvojenjem imalo je u odnosu na brak samo dejstvo bračne zabrane. U pogledu srodstva po tazbini, Zakon o braku SR Srbije kao i Pokrajinsko zakonodavstvo o braku imaju isti stav kao i raniji Savezni zakon o braku. Međutim, u odnosu na krvno srodstvo kao bračnu smetnju i dejstvo građanskog srodstva na punovažnost za-

snovane bračne zajednice, Zakon o braku SR Srbije kao i Pokrajinsko zakonodavstvo o braku unose izvesne novine.

a) *Krvno srodstvo*. Raniji Savezni zakon o braku tretirao je krvno srodstvo u pravoj ushodnoj i nishodnoj liniji, bez obzira na stepen srodstva, kao neotklonjivu bračnu smetnju. U ovom pogledu ne postoji razlika između ranijeg Saveznog zakona o braku i Žakona o braku SR Srbije, odnosno Pokrajinskih zakona o braku.

Međutim, raniji Savezni zakon o braku tretirao je krvno srodstvo u četvrtom stepenu pobočne linije kao otklonjivu bračnu smetnju pod uslovom da je sklapanje braka između ovih srodnika u skladu sa narodnim shvatanjima i običajima u sredini gde se taj brak sklapa ili odakle ta lica potiču. Ovaj zakonski propis, zbog svog saveznog karaktera, imao je primenu na celom području SFR Jugoslavije u čijim granicama postoje i oblasti u kojima je sklapanje braka između krvnih srodnika u četvrtom stepenu pobočne linije bilo dopušteno prema ranijim propisima (obično verskog karaktera) koji su se primenjivali pre stupanja na snagu Saveznog zakona o braku. Pošto je ovakvo ponašanje dočilo karakter određene tradicije, raniji Savezni zakon o braku nastojao je da te prisutne istorijske i etničke osobenosti dođu do izražaja ako na tome budući bračni drugovi insistiraju.

Ocenjujući ovakav stav ranijeg Saveznog zakona o braku koji je u tom pogledu morao biti fleksibilniji s obzirom na širinu svog prostranja i uskost dometa pojedinih narodnih shvatanja i običaja, Zakon o braku SR Srbije, koji se primenjuje na samo jednom delu područja SFR Jugoslavije, mogao je u ovom pogledu biti daleko konkretniji i određeniji. Pošto na području uže Srbije sklapanje braka između krvnih srodnika u četvrtom stepenu pobočne linije ne predstavlja ponašanje koje je u skladu sa prisutnim narodnim shvatanjem i običajima, to je Zakon o braku SR Srbije zauzeo stanovište da ovaj oblik krvnog srodstva ulazi u sastav neotklonjivih smetnji za sklapanje braka. Isti stav u ovom pogledu zauzimaju i Zakon o braku SAP Vojvodine i SAP Kosova.

b) *Građansko srodstvo*. Raniji Savezni zakon o braku tretirao je građansko srodstvo koje nastaje sklapanjem usvojenja kao bračnu zbranu, a ne kao bračnu smetnju. Zakon o braku SAP Vojvodine postupa na isti način. Treba primetiti da ovaj zakon ne provodi razliku između potpunog i nepotpunog usvojenja, kao što ne čini ni Zakon o usvojenju SAP Vojvodine, tako da ovaj zakon o braku tretira usvojenje, odnosno dva oblika nepotpunog usvojenja, na isti način.

Međutim, nasuprot ovom stavu, Zakon o braku SR Srbije, kao i Zakon o braku SAP Kosova, prihvataju podelu usvojenja na potpuno i nepotpuno i bez prisustva svog Zakona o usvojenju, s tim što potpunom usvojenju daju dejstvo bračne smetnje, a nepotpunom samo karakter bračne zbrane. Potpuno usvojenje kao bračna smetnja izjednacava se po svojim karakteristikama sa smetnjom krvnog srodstva, što je u skladu sa koncepcijom o dejstvu potpunog usvojenja. Potreba da se ustanova usvojenja učini stabilnom i čvrstom a ujedno i proširi krug motiva za sklapanje usvojenja bez unošenja elementa neizvesnosti u ishod zasnovanih roditeljskih odnosa u neposrednoj budućnosti, i na-

meće zahtev da se potpuno usvojenje kao pravni odnos izjednači sa krvnim srodstvom kao prirodnim odnosom. Ako se ovakva koncepcija prihvati, onda zahtev doslednosti nalaže da se ovakav oblik usvojenja, analogno krvnom srodstvu sa kojim se po dejstvu poklapa, tretira u bračnom pravu kao bračna smetnja. Zakon o braku SR Srbije i SAP Kosova su tako i postupili.

C. Umobolnost i nesposobnost za rasuđivanje

Bračna smetnja Umobolnost i nesposobnost za rasuđivanje bila je prisutna u ranijem Saveznom zakonu o braku. Ovu bračnu smetnju prihvata Zakon o braku SR Srbije kao i Pokrajinsko zakonodavstvo o braku. Zakon o braku SR Srbije, kao i Zakon o braku SAP Kosova akceptiraju, u svojoj suštini, zakonsku formulaciju ove bračne smetnje koja je bila normirana u ranijem Saveznom zakonu o braku. Izvesne razlike koje se mogu primetiti odnose se samo na termin na kome Zakon o braku SR Srbije insistira koristeći izraz »duševno bolesno lice« (to čini i Zakon o braku SAP Vojvodine), umesto »umobolno lice« koje je u upotrebi i u bivšem Saveznom zakonu o braku. Međutim, Zakon o braku SAP Kosova nema u ovom pogledu isti stav kao Zakon o braku SR Srbije i SAP Vojvodine, već zadržava stari termin »umobolno lice« iz ranijeg Saveznog zakona o braku. Kad je već reč o ovim terminološkim razmatranjima i proceni čini nam se da se treba podsetiti da je umobolnost samo jedan oblik duševne bolesti te da je u tom kontekstu izraz »duševna obolelost« po svemu sudeći adekvatniji i bolji, jer kao širi i kompleksniji sadrži u sebi i kategoriju umne obolelosti.

No, izvan ovih terminoloških nepodudarnosti treba istaći da Zakon o braku SAP Vojvodine, za razliku od Zakona o braku SR Srbije i SAP Kosova, proširuje novom kategorijom formulaciju bračne smetnje Umobolnost i nesposobnost za rasuđivanje u odnosu na onu koja je bila prisutna u ranijem Saveznom zakonu o braku. Naime, pored duševne bolesti i nesposobnosti za rasuđivanje, Zakon o braku SAP Vojvodine unosi i kategoriju duševne nerazvijenosti. Tako u svom čl. 12 Zakon o braku SAP Vojvodine daje ovakvu formulaciju ove bračne smetnje:

»Nije dozvoljeno da zaključi brak duševno bolesno lice, *duševno nerazvijeno lice* (podvukao M. M.) i lice nesposobno za rasuđivanje«.

Neposrednom i ne baš produbljenom analizom citiranog propisa može se zaključiti da Zakon o braku SAP Vojvodine, za razliku od Zakona o braku SR Srbije i SAP Kosova, koji ne pominju izričito slučaj »duševno nerazvijenih lica«, prihvata nešto širu i obuhvatniju koncepciju ove bračne smetnje. Međutim, taj brzi i površni utisak može nas samo prevariti. Već se u pravnoj teoriji i komentatornoj literaturi, koja se bavi ovom bračnom smetnjom iz ranijeg Saveznog zakona o braku, može primetiti da izostavljanje izraza »duševno nerazvijeno lice« iz čl. 17 tog zakona, ne ostavlja izvan kruga ove bračne smetnje i tu kategoriju lica. Naime, duševna nerazvijenost (oligophrenia, umna zaostalost)

samo je jedan od mogućih uzroka (zajedno sa trovanjem alkoholom, opojnim drogama, olovom, bromom, odnosno uticajem staračke izlapelosti) za nastanak nesposobnosti za rasuđivanje. Prema tome, kategorija nesposobnosti za rasuđivanje već sadrži u sebi, pored drugih uzroka, i slučaj duševno nerazvijenih lica. Zbog toga, ako se već htelo da navede jedan od uzroka nesposobnosti za rasuđivanje, onda se mogao navesti i neki od drugih mogućih uzroka koji nisu ništa manje značajni za nastanak nesposobnosti za normalno (pravilno) rasuđivanje. Ako se, međutim, želelo da se posebno istakne slučaj duševno nerazvijenih lica, onda je stilizacija ovog citiranog zakonskog propisa neprikladna, jer u tom slučaju ne može postojati sveza »i« između reči, odnosno pojmljiva: duševno nerazvijeno lice i lice nesposobno za rasuđivanje. Takoform formulacijom, koju je upotrebio Zakon o braku SAP Vojvodine, moglo bi se zaključiti da je duševna nerazvijenost odvojena kategorija od nesposobnosti za rasuđivanje. Istina, ako podemo od ovakvog rezonovanja, onda bi se moglo primetiti da je duševna bolest isto tako sadržana u kategoriji nesposobnosti za rasuđivanje, te da taj oblik psihičkog poremećaja, zajedno sa duševnom nerazvijenošću, ne bi trebalo izričito pominjati. Međutim, pojam duševne obolelosti kao bračne smetnje već je do te mere u pravnoj teoriji i zakonodavnoj praksi istaknut i prisutan, da njegovo izostavljanje teško može doći u obzir. Ako zakonodavac SAP Vojvodine ima isto takvo mišljenje i u pogledu duševne nerazvijenosti, onda je njegov postupak u proširenju formulacije ove bračne smetnje u svakom slučaju opravдан. U tom smislu, posebno isticanje duševne nerazvijenosti kao bračne smetnje nije pogrešno, ali nije ni neophodno.

VII. DELEGIRANA MESNA NADLEŽNOST ZA SKLAPANJE BRAKA

Prema ranijem Saveznom zakonu o braku mesna nadležnost za sklapanje braka određuje se prema Skupštini opštine na čijoj teritoriji oba buduća bračna druga imaju svoje prebivalište, odnosno boravište. Međutim, brak se može zaključiti i u Skupštini opštine na čijoj teritoriji bračni drugovi nemaju svoje prebivalište ni boravište ako mesno nadležna Skupština, na zahtev verenika, izda saglasnost za sklapanje braka. Ova saglasnost mesno nadležne Skupštine opštine pravno predstavlja prenošenje (delegiranje) mesne nadležnosti sa te opštine na mesno nenađežnu Skupštinu opštine. Prema tome, ako mesno nadležna Skupština opštine ne delegira svoju mesnu nadležnost, brak se ne može zaključiti pred mesno nenađežnom Skupštinom opštine.

Ovu koncepciju o delegiranoj mesnoj nadležnosti prihvata Zakon o braku SAP Vojvodine i normira je u svom čl. 19 st. 3:

»Brak se može zaključiti i pred nadležnim organom druge opštine i na drugom matičnom području na teritoriji iste opštine, uz dozvolu nadležnog organa uprave opštine u kojoj bi se brak imao zaključiti...«

Smisao i cilj delegirane nadležnosti sastoji se u potrebi da se olakša zaključenje braka i omogući budućim bračnim drugovima da izraze svoje osobene želje koje mogu biti respektovane s obzirom na izuzetni trenutak stupanja u brak.

Međutim, treba primetiti da i delegirana nadležnost može objektivno predstavljati prepreku za nesmetano i brže stupanje u bračnu zajednicu, jer se ona mora prethodno izdejstvovati zahtevom budućih bračnih drugova. Iz same ove činjenice rezultira i mogućnost da se delegiranje nadležnosti uskrati od strane mesno nadležne Skupštine. Time želja budućih bračnih drugova, ma koliko bila opravdana, može ostati nezadovoljena. Zbog toga se u poslednje vreme sve više insistira na napuštanju delegirane nadležnosti, pa i strogog zahteva o poštovanju mesne nadležnosti. U tom smislu mnoga zakonodavstva dozvoljavaju zaključenje braka i pred mesno nenađežnim državnim organom pod uslovom da se stvarna nadležnost poštuje. Prema tome, brak se može zaključiti pred bilo kojim državnim organom koji je stvarno nadležan. Ovo stanovište prihvata u svemu Zakon o braku SR Srbije i SAP Kosova. Tako se u čl. 15 st. 3 Zakona o braku SR Srbije, odnosno čl. 12 st. 3 Zakona o braku SAP Kosova ističe:

»Verenici (odnosno, budući bračni drugovi — SAP Kosovo) mogu zaključiti brak i pred nadležnim organom druge opštine«.

Napuštanje delegirane mesne nadležnosti i rigoroznog insistiranja na poštovanju mesne nadležnosti uopšte, u skladu je sa savremenim intencijama. Zahtevi koji se vezuju za obezbeđenje saznanja o eventualnim prisutnim bračnim smetnjama i zabranama, u čemu leži i opravljanje ustanove mesne nadležnosti prilikom sklapanja braka, postaje predmet unutrašnjeg administriranja opštine u koje poslove buduće bračne drugove ne treba uvlačiti i nepotrebno opterećivati.

VIII. IZDRŽAVANJE BRAČNIH DRUGOVA ZA VREME TRAJANJA BRAKA

Zakon o braku SR Srbije, Pokrajinsko zakonodavstvo o braku, kao i raniji Savezni zakon o braku imaju, posmatrano pre svega pravnotehnički, različit pristup ustanovi izdržavanja bračnih drugova za vreme trajanja braka. Tako, raniji Savezni zakon o braku normира samo uslove za nastanak prava na izdržavanje bračnih drugova dok istovremeno izostavlja odredbe o prestanku prava na izdržavanje supružnika za vreme trajanja braka. Sa svoje strane, Zakon o braku SAP Kosova izričito normira samo prepostavke za prestanak prava na izdržavanje bračnih drugova za vreme trajanja braka dok ujedno izostavlja odredbe o prepostavkama za nastanak prava na izdržavanje u ovom slučaju. (Istina, može se reći da ih prečutno prihvata, pošto te odredbe ulaze u sastav normi koje se jedinstveno primenjuju na celoj teritoriji SR Srbije). I najzad, Zakon o braku SR Srbije i SAP Vojvodine normiraju prepostavke za nastanak prava na izdržavanje bračnih drugova za vreme trajanja braka kao i uslove za prestanak tog prava uz dalje pravno prisustvo bračne zajednice.

Pored ovih pravnotehničkih neujednačenosti, treba primetiti da je prisutna i suštinska razlika između Zakona o braku SR Srbije i Pokrajinskih zakona o braku kao i ranijeg Saveznog zakona o braku u pogledu mogućnosti prestanka prava na izdržavanje bračnih drugova za vreme trajanja braka. U tom smislu je čl. 11 bivšeg Saveznog zakona o braku tako formulisan da je normativno isključivao mogućnost prestanka prava na izdržavanje bračnog druga koji je svojim skriviljenim postupkom izazvao prekid faktičke bračne zajednice. Ovu koncepciju zakonodavca, koji je insistirao na angažovanom prisustvu kompletnih obaveza bračnih drugova za vreme pravnog trajanja braka, počela je da menja sudska praksa smatrajući da bračni drug, koji je kriv za prekid faktičke bračne zajednice i pri pravno prisutnom braku, nema pravo na izdržavanje. Ovaj stav sudske prakse prihvata Zakon o braku SR Srbije kao i Pokrajinsko zakonodavstvo o braku. Tako, Zakon o braku SR Srbije u čl. 44 st. 2, kao i Zakon o braku SAP Kosova u čl. 36 ističe:

»Bračni drug koji je zlonamerno ili bez opravdanog razloga trajno napustio svog bračnog druga, nema pravo na izdržavanje od njega.«

Iz ovakve zakonske formulacije proizlazi da je uslov za prestanak prava na izdržavanje za vreme pravnog trajanja braka vezan za dve prepostavke: (a) da je trajno prestala faktička bračna zajednica; i (b) da je bračni drug koji traži izdržavanje zlonamerno i bez opravdanog razloga napustio svog bračnog druga.

Trajni prestanak bračne zajednice može se odrediti prisutnom objektivnom komponentom (dužinom trajanja prekida faktičke bračne zajednice), kao i potvrđenim subjektivnim zahtevom (koji se izražava u čvrstoj, odlučnoj nameri bračnog druga da faktičku bračnu zajednicu više ne uspostavi). Element trajnog prekida faktičke bračne zajednice ne mora biti obeležen namerom da se podnese tužba za razvod braka.

Pravo na izdržavanje u ovom slučaju gubi se ako je bračni drug koji traži izdržavanje kriv za prekid faktičke bračne zajednice. Skriviljeno ponašanje u ovom slučaju obeležava se izrazima: »zlonamerno napuštanje zajednice« i »prekidanje faktičke bračne zajednice bez opravdanog razloga«. Razlikovanje »zlonamernosti« od napuštanja zajednice »bez opravdanog razloga« nema značaja za gubitak prava na izdržavanje. U jednom i u drugom slučaju pravo na izdržavanje se gubi. Čini se, međutim, da slučaj »zlonamernog« napuštanja bračne zajednice nosi u sebi prepostavku o protivpravnom postupku (krivici) jačeg intenziteta od mogućnosti prestanka faktičke komponente braka putem napuštanja bračne zajednice »bez opravdanog razloga«. Međutim, kako ovo razlikovanje nema poseban praktični značaj, to su u pravoj teoriji i pre donošenja Zakona o braku SR Srbije i SAP Kosova učinjene vrlo ozbiljne primedbe o neopravdanosti provođenja ove podele u domenu subjektivne sfere koja određuje uslove za prestanak prava na izdržavanje u ovom slučaju. Polazeći od ovih opravdanih kritičkih primedbi, Zakon o braku SAP Vojvodine ne prihvata tu podelu, te samo insistira na slučaju prekida faktičke bračne zajednice »bez opravdanog razloga«. Tako se u čl. 45 st. 2 ističe:

»Nema pravo na izdržavanje bračni drug koji je bez opravdanog razloga raskinuo zajednicu života«.

Iz ove citirane odredbe Zakona o braku SAP Vojvodine nije teško primetiti da čl. 45 st. 2 ne insistira na komponenti trajnog napuštanja bračne zajednice od strane bračnog druga koji izdržavanje traži. Prema tome, po Zakonu o braku SAP Vojvodine pravo na izdržavanje bračni drug gubi onog trenutka kada je bez opravdanog razloga napustio bračnu zajednicu nezavisno od momenta koliko ovaj prekid faktičke bračne zajednice traje. Čini se da se ovakav stav Zakona o braku SAP Vojvodine može samo pozitivno oceniti, jer se protivpravnost jednog postupka ispituje u trenutku kad je učinjen, a ne u kombinaciji sa dužinom trajanja prekida faktičke bračne zajednice. Potreba za izdržavanjem bračnog druga nastaje, po prirodi stvari, onog trenutka kada je faktička komponenta bračne zajednice prekinuta. Bračni drug od toga trenutka više nema sredstva za izdržavanje koja je do tada podmirivao u zajednici života sa ostavljenim bračnim drugom. Međutim, takvom bračnom drugu ne treba pružiti sredstva za izdržavanje ni od tog početnog trenutka u prekidu faktičke bračne zajednice, jer je svojim skriviljenim postupkom doveo do prekida faktičke bračne zajednice, pa time i do nastanka potrebe za svojim izdržavanjem od drugog bračnog druga. Prisutna namera za trajnim prekidom faktičke bračne zajednice nije neophodna, pošto se bračna zajednica smatra raskinutom i kada je ta namera bez trajne (definitivne) tendencije. U protivnom moglo bi se tražiti izdržavanje i u slučaju prekida faktičke bračne komponente pod izgovorom da napuštanje bračne zajednice bez opravdanog razloga, nema trajno već nekakvo »dogledno« (privremeno dejstvo napuštanje zajednice da se zadovolje izvesne afekcione i seksualne potrebe, pa da se zatim produži bračna zajednica). Zbog toga smo mišljenja da je koncepcija Zakona o braku SAP Vojvodine u ovom pogledu prihvatljivija od koncepcije koja je prisutna u Zakonu o braku SR Srbije i SAP Kosova.

IX. RAZVOD BRAKA

A. Brakorazvodni sistemi

Raniji Savezni zakon o braku zasnivao se na mešovitom brakorazvodnom sistemu bez uvažavanja varijante o stepenovanju krivice. Isključivo krivom bračnom drugu ne priznaje se pravo na tužbu za razvod braka, a razvod se može izreći i u odsustvu krivice bračnih drugova usled prisustva teške poremećenosti u odnosima bračnih drugova koja čini dalji zajednički život nepodnošljivim. Tako je bivši Savezni zakon o braku iz sistema sankcije (krivice) prihvatio brakorazvodne uzroke: preljubu; rađenje o glavi; zlostavljanje, teške uvrede i nečastan život; zlonamerno i neopravdano napuštanje; i osudu na kaznu; a iz sistema teške poremećenosti: umobolnost i nesposobnost za rasuđivanje; nestalost; i nepodnošljiv zajednički život.

U odnosu na raniji Savezni zakon o braku, Zakon o braku SR Srbije i Pakrajinsko zakonodavstvo o braku zasnivaju se na sasvim suprotnom ili nešto drukčijem brakorazvodnom sistemu.

Tako, Zakon o braku SAP Vojvodine zasniva se na čistom sistemu teške poremećenosti sa njegovim pozitivnim i negativnim odlikama. Brak se može razvesti u odsustvu krivice bračnih drugova, kao i po zahtevu isključivo krivog bračnog druga. Bitno je da je zajednički život postao nepodnošljiv u toj meri da je dalje održavanje braka postalo nemoguće. Pritom nije odlučujuće kako je do te poremećenosti došlo, odnosno ko je od bračnih drugova i kakvim ponašanjem doprineo da do nje dođe.

U odnosu na raniji Savezni zakon o braku, Zakon o braku SR Srbije i SAP Kosova prihvataju sistem teške poremećenosti ali ne u njegovom potpunom vidu, već sa izvesnom blagom korekcijom sistema sankcije. Tako, u načelu, ova dva Zakona o braku ne dopuštaju da se brak razvede ako tužbu podnosi bračni drug koji je isključivo kriv za poremećaj bračnih odnosa (što odlikuje sistem sankcije), ali istovremeno priznaju pravo na razvod bračnom drugu ako je u braku nastao duži prekid faktičke bračne zajednice uz odsustvo etičke povezanosti bračnih drugova. Iz ovakve konцепцијe nije teško izvući zaključak da isključivo krivi bračni drug može podneti tužbu za razvod braka ako se njegova isključiva krivica povezuje sa faktom nastalog dugogodišnjeg odvojenog života koji je on izazvao, što je karakteristika sistema teške poremećenosti. Prema tome, po Zakonu o braku SR Srbije i Zakonu o braku SAP Kosova prihvata se svojevrsni oblik mešovitog brakorazvodnog sistema uz mogućnost primene, u tačno određenom slučaju, i čistog sistema teške poremećenosti.

Zakon o braku SR Srbije razlikuje se od Zakona o braku SAP Vojvodine i SAP Kosova, kao i od ranijeg Saveznog zakona o braku, što prihvata konцепцијu o stepenovanju krivice. Sporno je da li je teži, odnosno veći stepen krivice razlog za gubitak prava na tužbu kao što je slučaj u nekim evropskim zakonodavstvima. Naime, ova prepostavka nije izričito predviđena normama o uslovima za razvod braka, već u odredbama o posledicama razvoda prilikom određivanja prepostavki za nastanak prava na izdržavanje u korist krivog bračnog druga. No, nezavisno od ovog momenta, koji je važan za sistematiku normi, kategorija stepenovanja krivice je prisutna u Zakonu o braku SR Srbije i o njoj se mora voditi računa bez obzira na formulaciju odredaba o razvodu braka u kojoj ona nije izričito prisutna.

B. Vrste brakorazvodnih uzroka

U ranijem Saveznom zakonu o braku bilo je prisutno osam brakorazvodnih uzroka i to: (1) nepodnošljiv zajednički život; (2) preljuba; (3) rađenje o glavi; (4) zlostavljanje, teške uvrede i nečastan život; (5) neizlečiva umna bolest; (6) zlonamerno i neopravdano napuštanje bračnog druga; (7) nestalost; i (8) osuda na kaznu bračnog druga.

U odnosu na bivši Savezni zakon o braku, Zakon o braku SAP Vojvodine, u pogledu broja uzroka za razvod braka, u najvećoj meri

narušava koncepcije ranijeg zakona. Iz tog zakona, Zakon o braku SAP Vojvodine prihvata jedino brakorazvodni uzrok: nepodnošljiv zajednički život, a unosi nov brakorazvodni uzrok: sporazumno razvod. Prema tome, Zakon o braku SAP Vojvodine sadrži samo dva brakorazvodna uzroka, što je u odnosu na ranijih osam primetno manje.

Nasuprot stavu Zakona o braku SAP Vojvodine, Zakon o braku SR Srbije kao i Zakon o braku SAP Kosova prihvataju sve brakorazvodne uzroke iz ranijeg Saveznog zakona o braku i unose dva nova brakorazvodna uzroka: dugogodišnji odvojen život; i sporazumno razvod, koji prihvata i Zakon o braku SAP Vojvodine. Prema tome, Zakon o braku SR Srbije i SAP Kosova imaju deset brakorazvodnih uzroka, i to dva više od ranijeg Saveznog zakona o braku, a osam više u odnosu na Zakon o braku SAP Vojvodine. Ti brakorazvodni uzroci su: (1) sporazumno razvod; (2) nepodnošljiv život; (3) odvojen život bračnih drugova; (4) preljuba; (5) rađenje o glavi; (6) zlostavljanje, teške uvrede i nečastan život; (7) neizlečiva umna bolest i nesposobnost za rasuđivanje; (8) zlonamerno i neopravdano napuštanje bračnog druga; (9) nestalost bračnog druga; i (10) osuda na kaznu.

Broj brakorazvodnih uzroka, sam po sebi, ne izražava savršenost ili nekompletnost prihvaćene brakorazvodne koncepcije. Poznato je da ima zakonodavstava sa samo jednim brakorazvodnim uzrokom i onih čiji se broj približava cifri od dvadeset. Bitno je jedino da li se insistira na značajnom naglašavanju pojedinih posebnih brakorazvodnih uzroka ukoliko se veruje u njihovu vaspitnu misiju i sposobnost da svojom preciznošću unesu više sigurnosti i određenosti u primjenjeni sistem brakorazvodnih uzroka. Ona zakonodavstva koja u to nisu uvedena obično koriste samo jedan, generalni brakorazvodni uzrok kao što čini i Zakon o braku SAP Vojvodine.

C. Pojedini brakorazvodni uzroci

a) *Sporazumno razvod.* Zakon o braku SAP Vojvodine prihvata koncepciju sporazumnog razvoda sa ograničenjem. Brak se može razvesti na osnovu sporazuma bračnih drugova ako je: (1) brak trajao najmanje dve godine; i (2) ako su se bračni drugovi sporazumeli (bez ovore sporazuma u sudu) o smeštaju, izdržavanju, podizanju i vaspitanju zajedničke dece kojoj je to potrebno (maloletna ili punoletna deca koja su poslovno nesposobna).

Sporazum o smeštaju, vaspitanju i izdržavanju dece mora biti u skladu sa interesima dece. Ako to nije slučaj, razvod braka po ovom osnovu ne može se dopustiti.

Zahtev o dužini trajanja braka ima za cilj da se izbegnu, koliko je to moguće, brzopleti i lakovisleni razvodi, pre nego što se bračna zajednica i stabilizovala. Prve godine bračnog života obično su ispunjene uzajamnim upoznavanjem i prilagođavanjem bračnih drugova što zahteva puno strpljenja, razumevanja, ali pre svega i dovoljno vremena. Zbog toga se ne može zahtevati razvod po ovom osnovu pre nego što se bračnim drugovima pruži mogućnost da dublje uđu u tokove bračne zajednice.

Nasuprot ovoj koncepciji sporazumnog razvoda, Zakon o braku SR Srbije i SAP Kosova, prihvataju koncepciju sporazumnog razvoda bez ograničenja. Tako po ovim zakonima, za sporazumni razvod braka ne zahteva se bilo kakvo ograničenje ili uslov o dužini trajanja braka. Za razvod po ovom osnovu dovoljno je da su bračni drugovi o tome postigli sporazum nezavisno od toga da li su postigli i saglasnost o smetaju i izdržavanju dece nakon razvoda braka. Specifičnost ustanove sporazumnog razvoda bez ograničenja izražava se u mogućnosti da odluku o razvodu braka doneše predsednik veća a ne sudska veće. Šta više, predsednik veća je ovlašćen da doneše presudu o razvodu braka na samom ročištu mirenja ako dođe do zaključka da mirenje nije uspelo.

Kad je reč o sporazumnom razvodu, treba primetiti da Zakon o braku SAP Kosova nema izričitu odredbu o sporazumnom razvodu u odeljku o uzrocima za razvod braka, kao što je to slučaj sa Zakonom o braku SR Srbije i SAP Vojvodine. U svom čl. 28 st. 2 Zakon o braku SAP Kosova akceptira doslovno odredbu iz ranijeg čl. 53 st. 2 ranijeg Saveznog zakona o braku koji nije poznavao ustanovu sporazumnog razvoda, već samo koncepciju o sporazumnom zahtevu za razvod braka. Preko sporazumnog zahteva bračnim drugovima se dopušta da zajednički podnesu tužbu za razvod braka kako ne bi podnosili zasebne tužbe. Za sporazumni zahtev vezana je procesna dužnost bračnih drugova da navedu opravdane razloge zbog kojih traže razvod braka i da o tome pruže potrebne dokaze. Na taj način, sporazumni zahtev nije jedan od mogućih uzroka za razvod braka, već procesni institut o subjektivnoj kumulaciji više tužbenih zahteva. Nasuprot tome, sporazumni razvod predstavlja jedan od mogućih uzroka za razvod braka. Na osnovu ovog brakorazvodnog uzroka ne ocenjuje se odnos bračnih drugova, već punovažnost izražene volje da brak prestane razvodom. Zbog toga se prilikom razvoda braka na osnovu sporazuma bračnih drugova ne izvode dokazi o poremećaju bračnih odnosa, pošto sam sporazum prećutno izražava prisutnost tog poremećaja. U tom smislu čl. 48 st. 2 Zakona o braku SAP Kosova ne sadrži u sebi ustanovu sporazumnog razvoda, već koncepciju o sporazumnom zahtevu za razvod braka:

»Smatraće se naročito da je zajednički život supruga postao nepodnošljiv ako oba bračna druga navodeći opravdane razloge sporazumno traže razvod braka.«

Ova očigledna nepreciznost pa i pogrešan pristup Zakona o braku SAP Kosova jednom brakorazvodnom uzroku, verovatno neće stvarati teškoće u praksi s obzirom da procesne odredbe ovog zakona decdirano i bliže razrađuju neposrednu primenu ustanove sporazumnog razvoda. Međutim, strogo uvezši ove procesne odredbe nemaju svoj oslonac u materijalnim normama koje određuju uzroke za prestanak braka razvodom. To će zahtevati jednu izuzetno angažovanu primenu ekstenzivne metode tumačenja propisa koja će se približiti granici kojom se interpretacijom propisa napušta njegova stvarna sadržina.

b) *Nepodnošljiv zajednički život.* Prilikom koncipiranja ovog brakorazvodnog uzroka obično postoje dve metode. Po jednoj, koja je bila prisutna u ranijem Saveznom zakonu o braku, opšti (generalni)

brakorazvodni uzrok formuliše se u vidu nastojanja da se neki od mogućih, a ujedno i tipičnih, uzroka koji dovode do poremećaja u bračnim odnosima, izdvoje iz svoje anonimnosti i učine vidljivim kako bi karakteristike ovog brakorazvodnog uzroka postale jasnije i dostupnije praksi. Zbog toga se u vidu egzemplarnog nabrajanja navode neki od mogućih uzroka za poremećaj bračnih odnosa kao: nesaglasnost naravi; trajni nesporazum; i neuklonjivo neprijateljstvo. Ovu koncepciju prihvata i Zakon o braku SR Srbije kao i Zakon o braku SAP Kosova.

Nasuprot ovoj koncepciji, Zakon o braku SAP Vojvodine formuliše opšti (generalni) uzrok za razvod braka u vidu najšireg prihvatanja svih anonimnih uzroka koji mogu dovesti do poremećaja bračnih odnosa, bez vidljivog i otvorenog ukazivanja na bilo koji od njih. Tako se u čl. 60 Zakona o braku SAP Vojvodine ističe:

»Bračni drug može tražiti razvod braka ako je zajednički život postao nepodnošljiv za oba ili jednog od njih u tolikoj meri da je dalje održanje braka postalo nemoguće«.

Prihvatanje jednog ili drugog metoda prilikom koncipiranja opštег (generalnog) brakorazvodnog uzroka nije od posebnog značaja za krajnji cilj koji se ovim brakorazvodnim uzrokom želi postići. Konstrukcija formulacije više je vezana za pridavanje eventualnog značaja lakšoj orientaciji sudova prilikom primene ovog brakorazvodnog uzroka.

c) *Odvojen život bračnih drugova*. Brakorazvodni uzrok Odvojen život bračnih drugova, kao i sporazumno razvod, nije bio prisutan u ranijem Saveznom zakonu o braku. Zasnivajući uzroke za razvod braka na mešovitom brakorazvodnom sistemu uz posebno respektovanje zahteva da bračni drug koji je isključivo kriv za poremećaj bračnih odnosa ne može tražiti razvod braka, raniji Savezni zakon o braku nije predviđao mogućnost da se brak razvede samom činjenicom prekida faktičke bračne zajednice.

Međutim, brak predstavlja potpunu zajednicu života bračnih drugova, te ako se takva zajednica ne održava usled odvojenog života bračnih drugova koji traje izvesno vreme protivno volji jednog bračnog druga, onda takav brak gubi svoj smisao. Zbog toga, Zakon o braku SR Srbije i SAP Kosova prihvataju brakorazvodni uzrok Odvojen život bračnih drugova. Na osnovu ovog uzroka za razvod braka, razvod se može tražiti ako je prekid zajednice života trajao duže od tri godine. Tužbu za razvod braka po ovom osnovu može podneti i bračni drug čijom je krivicom nastao poremećaj u bračnim odnosima. Na ovaj način otvoreno se odstupa od principa da bračni drug ne može zahtevati razvod ako se poziva na uzrok koji je sam izazvao. Smisao razvoda po koncepciji ovog brakorazvodnog uzroka leži ne u pružanju satisfakcije bračnom drugu povređenom u njegovim pravima i afekcionim interesima koji su u braku prisutni, već u potrebi da se neuspeli brakovi bez obzira na uzrok poremećaja uklone sa pozornice bračnog života. Brak ne može opstati ako se daljem održavanju bračnog života protivi jedan

bračni drug; s druge strane, poremećeni brakovi koji se ne razvode deluju kao negativni primer za one koji u brak žele da stupe, pa i na one koji su već u braku.

Brakorazvodni uzrok Odvojen život bračnih drugova u Zakonu o braku SR Srbije i SAP Kosova ima relativni karakter, što znači da može dovesti do razvoda braka, iako je odvojen život bračnih drugova trajao duže od tri godine, samo pod uslovom da je dalji zajednički život bračnih drugova postao nepodnošljiv i da se objektivno ne može očekivati da se bračna zajednica opet uspostavi. Tako se u čl. 59 st. 3 Zakona o braku SR Srbije, odnosno u čl. 48 st. 4 Zakona o braku SAP Kosova ističe:

»Svaki bračni drug može tražiti razvod braka po proteku tri godine odvojenog života. Tada će sud dozvoliti razvod samo ako se, pošto ispita sve okolnosti, uveri da ne postoji nikakva nada da će doći do ponovnog uspostavljanja bračne zajednice i izmirenja supruga.«

Prema tome, za nastanak brakorazvodnog uzroka Odvojen život bračnih drugova zahteva se prisustvo ne samo objektivne prepostavke o dužini trajanja odvojenog života bračnih drugova, već i subjektivna komponenta izražena u nepodnošljivom daljem zajedničkom životu bračnih drugova.

Zakon o braku SAP Vojvodine nema odredbu kojom se izričito normira brakorazvodni uzrok Odvojen život bračnih drugova. Ovaj zakon ne prihvata nijedan poseban brakorazvodni uzrok, ali dopušta razvod i u ovim okolnostima na osnovu svog opštег (generalnog) brakorazvodnog uzroka koji prečutno sadrži sve uzroke za razvod braka pa i odvojen život bračnih drugova.

X. VANBRAČNA ZAJEDNICA

Raniji Savezni zakon o braku nije imao odredbu koja se odnosi na vanbračnu zajednicu. Odnosi vanbračnih drugova, prema stanovisti sudske prakse, bili su rešavani u skladu sa Uputstvom Vrhovnog suda Jugoslavije o načinu rešavanja sporova koji nastaju u vezi sa vanbračnim zajednicama od 4 marta 1954. godine. U tom Uputstvu vanbračnom drugu priznaje se pravo na naknadu vrednosti prinovka na imovini vanbračnog druga, zatim pravo na naknadu vrednosti utroška svoje stvari u domaćinstvu vanbračnog druga, potom na pravo svojine ili tražbeno pravo povodom stvari pribavljene zajedničkim radom u vanbračnoj zajednici u zavisnosti od većeg doprinosa u sticanju nepokretnosti, i najzad pravo na naknadu za uloženi rad. Jednom reči: vanbračna i bračna zajednica nisu imale jednaki tretman. Dok bračni drugovi stiču pravo svojine na nepokretnosti, jedan od vanbračnih drugova uvek stiče samo tražbeno pravo; s druge strane, bračni drugovi su dužni da se uzajamno izdržavaju, a ta dužnost nije prisutna između vanbračnih drugova; i konačno, brak je osnov za nastanak naslednog prava bračnih drugova a među vanbračnim drugovima uzajamno zakonsko našleđivanje je isključeno.

Zakon o braku SAP Vojvodine, kao i raniji Savezni zakon o braku, nema odredbe o vanbračnoj zajednici, tako da se može izvesti zaključak da Zakon o braku SAP Vojvodine pravi oštru razliku u dejstvu bračne i vanbračne zajednice u ličnoj, lično imovinskoj i čisto imovinskoj sferi. Prema tome, odredbe Zakona o braku ne primenjuju se na vanbračne drugove, a njihovi odnosi imovinske prirode, uz pasivan stav zakona, ostavljene su da se rešavaju u duhu Uputstva Vrhovnog suda Jugoslavije iz 1954. godine.

Međutim, Zakon o braku SR Srbije, a posebno Zakon o braku SAP Kosova iz osnova menjaju svoj stav prema vanbračnoj zajednici i to u domenu alimentacionog prava i svojinskih odnosa.

A. Alimentaciono pravo vanbračnih drugova

Prema zakonu o braku SR Srbije obaveza izdržavanja je prisutna između vanbračnih drugova. Istina, u zakonu se o ovome ne zauzima otvoren i direktni stav, već se zaključak o prisustvu ovog prava, odnosno dužnosti izdržavanja vanbračnih drugova, izvodi indirektnim putem iz činjenice da pravo na izdržavanje od bivšeg bračnog druga prestaje zasnivanjem vanbračne zajednice. Tako se u čl. 72 st. 3 Zakona o braku ističe:

»Pravo na izdržavanje prestaje... kada razvedeni bračni drug... zasnuje vanbračnu zajednicu podvukao M. M.)...«

Iz ovakve normativne formulacije proizlazi da vanbračni drug od trenutka zasnivanja vanbračne zajednice preuzima na sebe dužnost izdržavanja vanbračnog druga koju je do tada imao razvedeni bračni drug. Prema tome, izdržavanje je prisutno između vanbračnih drugova, i to pravo, odnosno dužnost nastaje momentom zasnivanja vanbračne zajednice. Dručki zaključak se ne može izvesti, a najmanje da formiranje vanbračne zajednice ima značenje prestanka dužnosti izdržavanja razvedenog bračnog druga bez nastanka prava na izdržavanje od vanbračnog druga. Zasnivanje vanbračne zajednice nema karakter nedostojnog ponašanja. Osim toga nedostojnost se u čl. 72 st. 7 Zakona o braku SR Srbije tretira kao poseban razlog za prestanak prava na izdržavanje pored razloga vezanog za sklapanje braka i zasnivanje vanbračne zajednice. Prema tome, to su odvojeni i posebni razlozi za prestanak prava na izdržavanje. Sklapanjem braka obavezu izdržavanja razvedenog bračnog druga preuzima njegov novi bračni drug, te je materijalno zbrinjavanje razvedenog bračnog druga obezbeđeno. Ako se takav zaključak ne bi izveo i za zasnovanu vanbračnu zajednicu, onda razvedeni bračni drug ostaje bez sredstava za svoju egzistenciju.

Kad je reč o ovoj problematici, treba primetiti da je u poslednjem Nacrtu zakona o braku SR Srbije bila prisutna odredba o dužnosti vanbračnih drugova na međusobno izdržavanje. Tako se u čl. 60 pomenutog Nacrta ističe:

»... U cilju ostvarivanja prava... na izdržavanje (podvukao M.M.), može se dokazivati da je između muškarca i žene postojala dugogodišnja trajna zajednica slična braku«.

Neakceptiranjem ove odredbe od strane Zakona o braku SR Srbije iz njegovog poslednjeg Nacrtta, uz zadržavanje odredbe o prestanku prava na izdržavanje razvedenog bračnog druga zasnivanjem vanbračne zajednice a koja je odredba u Nacrtu prisutna, Zakon o braku SR Srbije, usled van svake sumnje, rđave konačne redakcije kao da je zapao u ozbiljnu protivrečnost koja nosi u sebi obeležja jednog nesređenog i nedovršenog pristupa ovoj problematici. Pa ipak, sadržaj zakonskog teksta obavezuje na svoju primenu, te se zaključak o obavezi izdržavanja mora izvesti kao pravno prisutna obaveza.

Dužnost uzajamnog izdržavanja vanbračnih drugova prisutna je i u Zakonu o braku SAP Kosova. Međutim, za razliku od Zakona o braku SR Srbije, obaveza izdržavanja je u Zakonu o braku SAP Kosova izričito i direktno normirana. Tako se u čl. 46 Zakona o braku SAP Kosova doslovno ističe, kao i u Nacrtu zakona o braku SR Srbije:

»... U cilju ostvarivanja prava... na izdržavanje, može se dokazivati da je između muškarca i žene postojala dugogodišnja trajna zajednica slična braku«.

Prema tome, u citiranoj odredbi se sasvim određeno ističe da su vanbračni drugovi dužni da se uzajamno izdržavaju. Jedini uslov za izdržavanje (pored opštih i posebnih prepostavki) izražen je u zahtevu da je vanbračna zajednica duže vremena trajala.

Pojam »dužeg trajanja zajednice života«, kao prepostavke za prerastanje vanbračnog odnosa u vanbračnu zajednicu, ima karakter faktičkog pitanja. Zbog toga nema mesta primeni analogije sa Zakonom o nasleđivanju SAP Kosova po kome pravo na nasleđivanje vanbračnih drugova nastaje ako je vanbračna zajednica bez dece trajala duže od 15 godina, odnosno duže od 5 godina ako su u vanbračnoj zajednici rođena deca. Da je zakonodavac Kosova htio da tačno odredi vremensku prepostavku o dužini trajanja vanbračne zajednice kao uslova za nastanak prava na izdržavanje, on bi to izričito učinio u Zakonu o braku kao što je to uradio u Zakonu o nasleđivanju. Zbog toga izostavljanje precizne vremenske komponente dovodi do toga da se prisustvo vanbračne zajednice ima ceniti u svakom konkretnom slučaju na osnovu utvrđene dužine njenog trajanja.

Na kraju treba prmetiti da ako između vanbračnih drugova postoji obaveza izdržavanja, onda prestaje pravo na naknadu za rad koji je vanbračni drug uložio za negu vanbračnog druga u bolesti, kao i za čuvanje i podizanje njegove dece iz ranije bračne ili vanbračne zajednice.

B. Svojinski odnosi vanbračnih drugova

Po zakonu o braku SAP Kosova, za razliku od Zakona o braku SR Srbije i SAP Vojvodine gde to nije slučaj, vanbračna i bračna zajednica se potpuno izjednačavaju pri određivanju pravnih karakteristika vanbračne tekovine i zajedničke imovine bračnih drugova. Imovina koju su vanbračni drugovi stekli tokom trajanja vanbračne zajednice predstavlja njihovu zajedničku vanbračnu imovinu i na nju se primenjuju isti pravni principi koji se odnose i na zajedničku imovinu bračnih drugova. Ovakav stav Zakon o braku SAP Kosova iznosi u svom čl. 46:

»... U cilju ostvarivanja prava na ideo u zajednički stečenoj imovini... može se dokazivati da je između muškarca i žene postojala dugogodišnja trajna zajednica slična braku«.

Prema tome, po ovoj odredbi, ideo vanbračnih drugova u zajedničkoj svojini određuju se na osnovu njihovog doprinosa u sticanju nepokretnosti, a pravna priroda udela vanbračnih drugova određena je ne tražbenim zahtevom, već obostranim stvarnim pravom, odnosno svojinskim ovlašćenjem. Time se vanbračna tekovina, u pogledu svojih pravnih karakteristika, u potpunosti izjednačava sa zajedničkom imovinom bračnih drugova.

Povodom ove problematike, na kraju treba primetiti da u poslednje vreme i naši sudovi zauzimaju stanovište da vanbračnoj zajednici koja je duže vremena trajala i koja se zasniva na »čvrstoj vezi« (termin iz sudske odluke) vanbračnih drugova, treba dati isto dejstvo kao i bračnoj zajednici. U tom pogledu posebno je karakteristična odluka Vrhovnog suda Jugoslavije Gz 8/69 od 22 aprila 1969 godine, kao i Vrhovnog suda SR Srbije Gzz 278/70 od 4 decembra 1970 godine po kojoj se i pravo na stan priznaje vanbračnom drugu.

Dr MIHAJLO MITIĆ
professeur à la Faculté
de droit de Niš

LE DROIT DE MARIAGE DE LA RÉPUBLIQUE SOCIALISTE DE SERBIE
(sans les conséquences juridiques du divorce et de la procédure de divorce)

— Résumé —

La République Socialiste de Serbie est composé de deux provinces autonomes (la Province Socialiste Autonome de Voïvodine et la Province Socialiste Autonome de Kosovo) et du territoire restreint de la Serbie. En égard à la condition constitutionnelle des provinces autonomes, dans le domaine de la législation familiale de la République Socialiste de Serbie il y a trois sphères juridiques. Dans le cadre de ces sphères sont appliquées: une loi sur le mariage de la République fédérée et deux lois sur le mariage des provinces autonomes. La première Loi sur le mariage sur le territoire de la RS de Serbie a été adoptée par la République de Serbie pour son territoire restreint le 30 décembre 1974, la PSA de Kosovo pour son territoire un jour plus tard et la PSA de Voïvodine le 20 février 1975.

Le but de cet écrit est de présenter comparativement les caractéristiques principales de la nouvelle législation de la République fédérée et des provinces autonomes sur le mariage, qui est appliquée sur le territoire de la RS de Serbie, et en particulier les caractéristiques qui les rendent réciproquement différentes et qui les écartent de l'ancienne Loi fédérale sur le mariage.

On peut remarquer les différences tout d'abord dans le domaine juridico-technique et dans la sphère de la systématique de la terminologie juridique. La plus volumineuse est la Loi sur le mariage de la RS de Serbie, et la plus petit nombre de dispositions contient la Loi sur le mariage de la PSA de Kosovo. Dans la Loi sur le mariage de la RS Serbie se trouvent les dispositions qui ont l'application commune sur tout le territoire de la RS de Serbie les provinces autonomes y comprises et à ces dispositions doivent se soumettre les normes de la législation sur le mariage des provinces autonomes. Cependant, on peut remarquer que ce n'est pas toujours le cas, en particulier quand il s'agit de mariages inexistant, de sorte que la Loi sur le mariage de la PSA de Voïvodine devra effectuer des corrections dans ce sens. Les dispositions relatives aux fiançailles ne se trouvent que dans la Loi sur le mariage de la PSA de Voïvodine, et la différence existe aussi en ce qui concerne le mode de conclusion du mariage par l'intermédiaire de mandataire. Les empêchements au mariage sont généralement les mêmes, exception fait de l'empêchement de l'adoption totale qui n'est pas prévue par la Loi sur le mariage de la PSA de Voïvodine. La compétence locale déléguée n'est maintenue que dans la Loi sur le mariage de la PSA de Voïvodine.

En ce qui concerne le divorce on peut constater la différence sur ce qui se rapporte au nombre des causes de divorce. Ainsi, la Loi sur le mariage de la PSA de Voïvodine n'admet que deux causes de divorce, tandis que les lois sur le mariage de la PSA de Kosovo et de la RS de Serbie prévoient dix causes de divorce, dont elles ont en commun le divorce par consentement mutuel et le divorce pour cause d'incompatibilité d'humeur.

La communauté extraconjugale est laissée en dehors de la réglementation juridique par la Loi sur le mariage de la PSA de Voïvodine. La Loi sur le mariage de la RS de Serbie attribue à la communauté extraconjugale une certaine importance, en particulier dans le domaine de la pension alimentaire. Cependant, la Loi sur le mariage de la PSA de Kosovo identifie la communauté extraconjugale avec la communauté conjugale dans le domaine du droit à la pension alimentaire, des rapports de propriété et du droit de succession.

